

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

DARĪJUMU APSTRĪDĒŠANA MAKSĀTNESPĒJAS

PROCESĀ

MAĢISTRA DARBS

Darba autors: Kristaps Leonards Limbergs

studenta apliecības Nr: k117084

Darba vadītājs: Jānis Kārklīņš

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Maģistra darba ietvaros veikta darījumu apstrīdēšanas institūta maksātspējas procesa ietvaros izpēte. Uzmanība pievērsta darījumu apstrīdēšanas priekšnosacījumiem maksātspējas procesā, tai skaitā termiņiem.

Šobrīd spēkā esošais Maksātspējas likuma regulējumā ietvertais darījumu apstrīdēšanas regulējums nav viennozīmīgs un tas rada iespējas to interpretēt dažādi, kas savukārt noved pie atšķirīgas tiesu prakses.

Darba mērķis ir apskatīt darījumu apstrīdēšanas regulējumu un attiecināt tā piemērošanu fiziskās un juridiskās personas maksātspējas procesiem, kā arī konstatēt problēmjasautājumus, kas veidojas īstenojot darījumu apstrīdēšanu fiziskās vai juridiskās personas maksātspējas procesā.

Atslēgvārdi: maksātspēja; darījumu atzīšana par spēkā neesošiem; darījumu apstrīdēšana;

ANNOTATION

Within the Master's Thesis, author has researched the institute of transaction avoidance. The major attention is paid to the institute of transaction avoidance in insolvency process.

Present transaction avoidance regulation in Insolvency is not definite and creates options to interpret it in different ways, what leads to different jurisprudence.

The purpose of the Master's Thesis is to research the institute of transaction avoidance in insolvency proceedings. The main goal of the Master's thesis is to focus on identified issues and to give a possible solution.

SATURS

IEVADS	5
1. DARĪJUMU APSTRĪDĒŠANA	7
1.1. Darījumu apstrīdēšanas institūta būtība.....	8
1.2. Darījumu apstrīdēšanas tiesiskie pamati maksātnespējas procesā	10
2. DARĪJUMU APSTRĪDĒŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI	16
2.1. Noslēgtais darījums.....	16
2.2. Darījuma noslēgšanas brīdis	24
2.3. Zaudējumu radīšana	34
2.4. Iesaistīto personu subjektīvā attieksme.....	44
KOPSAVILKUMS	55
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	57

IEVADS

Darījumu apstrīdēšana ir viens no maksātnespējas administratora rīcībā esošajiem instrumentiem, lai kontrolētu un panāktu taisnīgu darījumu norisi starp komersantiem, kā arī starp fiziskām personām. Taisnīga darījumu slēgšanas prakse ir būtiska un nozīmīga komercietiskās vides drošībai.

Darījumu apstrīdēšanai vajadzētu būt prognozējamai un konsekventai, lai mazinātu ļaunprātību un negodprātīgu starp iesaistītajām personām maksātnespējas procesā.

Pats darījumu apstrīdēšanas institūts ir atrodams arī civillikumā un darījumu apstrīdēšana ir tiesība, ko, parasti, viena no tiesiska darījuma pusēm var izmantot, lai atsvabinātu sevi no saistību izpildes.

Izvairīšanās no darījumiem, kuri tiek uzskatīti par negodīgiem, ir starptautiski dēvēts par *Actio Pauliana*, jau kopš Senās Romas laikiem. Kopš viduslaikiem *Actio Pauliana* dažādos veidos un dažādās Eiropas valstīs ir sastopama maksātnespējas režīmos.¹

Darījumu apstrīdēšanu parastā kārtībā Latvijas teritorijā vēl jo projām regulē 1937.gada Civillikuma noteikumi.

1991.gada 3.decembrī, Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju un bankrotu”², kura funkcijas 1996.gadā 12.septembrī tika nodotas likumam „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju”.³ Valsts aģentūras „Maksātnespējas administrācija” (tagadējais nosaukums – Maksātnespējas kontroles dienests). 2007.gada izgatavots jauns Maksātnespējas likums, kas 2010.gada 1.novembrī aizstāts ar aktuālo Maksātnespējas likumu.⁴

Kā jau iepriekš norādīts, maksātnespējas regulējums ir ne tikai daudzkārt grozīts, bet arī pieņemti pilnībā jauni, aizstājoši likumi un bez normatīvo aktu grozījumiem ir arī izveidota sertificētu maksātnespējas administratoru asociācija “Latvijas Sertificēto maksātnespējas procesa administratoru asociācija” (2003.gads), tāpat klasiskā maksātnespējas institūta regulējums 2008.gadā līdz ar Maksātnespējas likuma spēkā stāšanos tika papildināts ar tādu

¹ Daniel F. Fritz. Eiropas Parlamenta pētījums. Directorate for Internal Policies, Policy Department: Harmonisation of insolvency law. at EU level: Avoidance actions and rules on contracts. 2011.gads 11.lpp. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT\(2011\)432767_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT(2011)432767_EN.pdf). [aplūkots: 01.12.2020]

² Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju un bankrotu. LR likums. Pieņemts LR Augstākajā padomē 03.12.1991. spēkā ar 01.01.1992.; zaudējis spēku ar 12.10.1996. Ziņotājs, 2, 16.01.1992. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

³ Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju. LR likums. Pieņemts LR Saeimā 12.09.1996., spēkā ar 12.10.1996.; zaudējis spēku ar 01.01.2008. Latvijas Vēstnesis Nr.165 (650), 02.10.1996. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

⁴ Maksātnespējas likums. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

tiesību institūti kā tiesiskās aizsardzības process un fiziskās personas maksātnespējas process, kā arī izveidots maksātnespējas reģistrs, kurā iekļautas un publiskotas ziņas par maksātnespējas subjektiem.

Tā pat maksātnespējas administratori pielīdzināmi valsts amatpersonām.

Maksātnespējas likumā pēdējie grozījumi veikti 2020.gada 05.jūlijā. Kā redzams maksātnespējas joma nepārtraukti attīstās un tādējādi rodas daudz un dažādi neskaidri, interesanti – pētāmi jautājumi. Tomēr turpmākā darba ietvaros tiks pievērsta uzmanība jautājumam, kas Maksātnespējas likumā tiek regulēts jau no paša sākuma un tai pat laikā nav piedzīvojis daudz grozījumus.

Darījumu apstrīdēšanu parastā kārtībā no darījumu apstrīdēšanas maksātnespējas procesā atšķir, tas ka darījuma apstrīdēšanas tiesība piemīt maksātnespējas administratoram, kuram ir pienākumi un tiesības darījumu apstrīdēt.

Ievērojamais veikto grozījumu apjoms rada priekšstatu par Maksātnespējas institūta nepilnīgo regulējumu, kurš tiek grozīts, pilnveidots, lai rastu labāku, tiesiskāku risinājumu, kas būtu vispiemērotākais maksātnespējas likuma mērķa sasniegšanai. Tomēr, arī regulējumā, kas netiek skarts ar biežajiem grozījumiem, t.i., darījumu apstrīdēšana autora ieskatā šobrīd nav viennozīmīga un tas rada iespējas to interpretēt dažādi, kas savukārt noved pie atšķirīgas tiesu prakses.

Ņemot vērā iepriekš minēto, proti, atšķirīgo tiesu praksi, autora mērķis ir apskatīt darījumu apstrīdēšanas institūta regulējumu Latvijas Republikas tiesību aktos un attiecināt tā piemērošanu uz fiziskās un juridiskās personas maksātnespējas procesiem, kā arī apskatīt problēmjautājumus, kas veidojas īstenojot darījumu apstrīdēšanu fiziskās vai juridiskās personas maksātnespējas procesā.

Maģistra darba tēma: „Darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesā”.

Maģistra darba mērķis: iepazīt un izpētīt esošo darījumu apstrīdēšanas regulējumu attiecībā uz fiziskās un juridiskās personas maksātnespējas procesiem, konstatēt iespējamus trūkumus, nepilnības un sniegt savus priekšlikumus, kas uzlabotu juridiskās un fiziskās personas maksātnespējas procesu efektivitāti.

1. DARĪJUMU APSTRĪDĒŠANA

Darījumu apstrīdēšanas un zaudējumu piedziņas institūts ir līdzeklis mantas atgūšanai parādnieka maksātnespējas procesa ietvaros, kas palīdz pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus. Taču vienlaikus šiem institūtiem ir preventīva nozīme, lai pašu parādnieku un citus komercietiskās apgrozības dalībniekus atturētu no tādām darbībām, kas parādnieka faktiskas maksātnespējas apstākļos rada kaitējumu kreditoru kopuma interesēm. Tiesu praksei šo kategoriju lietās ir ļoti būtiska loma komercietiskās apgrozības drošības un stabilitātes nodrošināšanā.⁵

Kā jau norādīts maģistra darba ievadā - darījumu apstrīdēšana ir regulēta civillikumā un tās noteikumi jeb regulējums variē attiecība no konkrētā darījuma rakstura un būtības. Tā piemēram, darījuma apstrīdēšanu, kas izriet no gadījumiem, kad pielietoti spaidi regulēts Civillikuma 1467.pantā.⁶ Šāds regulējums ir viscaur civillikumā un katram prasības pamatam ir savi priekšnosacījumi, kas noteic pie kādiem apstākļiem darījums ir apstrīdams.

Darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesā, atsaucoties uz maksātnespējas likuma normām, turpretī, parastai darījumu apstrīdēšanai izvirza noteiktus, nemainīgus priekšnosacījumus, kas tiks apskatīti arī turpmākā darba ietvaros. Tā pat praksē izplatīts un dažkārt izmantots iegansts, lai apstrīdētu darījumus, gan maksātnespējas procesa ietvaros, gan parastā kārtībā ir Civillikuma 1415.pants, kurš ģenerālklausulas veidā nosaka spēkā neesošus darījumus.

Juridiskās personas maksātnespējas procesa mērķis ir pēc iespējas apmierināt kreditoru prasījumus, bet veiksmes gadījumā – arī atjaunot maksātspēju. Uz šo mērķu sasniegšanu ir vērsts Maksātnespējas likumā ietvertais regulējums – viss maksātnespējas procesa administratora darbs ir vērsts uz kreditoru apzināšanu, parādnieka mantas apzināšanu un tās atgūšanu, kā arī atsavināšanu, lai iegūtu pēc iespējas vairāk naudas līdzekļu kreditoru prasījumu apmierināšanai.⁷

⁵ Jauja, H. Tiesu prakse maksātnespējas procesa lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu. Jurista Vārds, 2014.gada 14.oktobris NR. 40 (842). pieejams: <https://juristavards.lv/doc/265400-tiesu-prakse-maksatnespejas-procesa-lietas-par-darijumu-apstridesanu-un-zaudejumu-piedzinu/> [aplūkots: 30.10.2020]

⁶ Civillikums. LR likums. Pieņemts: 28.01.1937.; spēkā ar 01.03.1993.; "Valdības Vēstnesis", 46, 26.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90220> [aplūkots: 30.10.2020]

⁷ Kalniņa, V. Vai maksātnespējas process padara darījumus neapstrīdamus. Jurista Vārds, 09.01.2018 /NR. 2 (1008). pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/271989-vai-maksatnespejas-process-padara-darijumus-neapstridamus/> [aplūkots: 30.10.2020]

Jānorāda, ka darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesā notiek pie zināmiem nosacījumiem, bet tā var notikt dažādās situācijās. Varbūt visievērojamākā un neparastākā darījumu atcelšanas (apstrīdēšanas) noteikumu iezīme ir tā, ka tie paredz atcelt darījumus, kas to veikšanas laikā bija likumīgi un nebija pakļauti apstrīdēšanai. Pārsvārā šādi darījumi nav bijuši pretlikumīgi vai pretrunā kādiem tiesību aktiem, un tajos pat nav bijuši pieļauti jebkādi trūkumi. Pirms maksātnespējas procesa uzsākšanai parasti ir atļauts rīkoties ar īpašumu tādā veidā, kā to uzsākuma valde uzskata par piemērotu.⁸ Proti, maksātnespējas administrators pildot likumā uzlikto amata pienākumu apstrīd maksātnespējīgā uzsākuma veiktos darījumus, bet vienā gadījumā var izrādīties, ka apstrīdētais darījums tik tiešām bija veikts ļaunā ticībā ar mērķi saglabāt kādas mantiskās vērtības ieinteresētās personas labā, bet citā gadījumā tiek apstrīdēts darījums, kas gadījumā, ja netiktu uzsākts maksātnespējas process nekad netiktu apstrīdēts. Citiem vārdiem sakot var veidoties situācija, kad tiek apstrīdēts ierasts, ikdienišķs darījums, kurš nemaz nesatur ļaunprātību. Pie šādiem apstākļiem rodas jautājums – kā zināt kad darījumu apstrīdēt ir pareizi, proti kā to nošķirt no ļaunprātīga darījuma un gadījumā, ja tiek konstatēts, ka darījums nav ļaunprātīgi slēgts, tad kādas ir administratora tiesības to pamatot un darījumu neapstrīdēt?

1.1. Darījumu apstrīdēšanas institūta būtība

Tāpat kā administratīvajam aktam, arī tiesiskam darījumam Civillikumā ir noteiktas sastāvdaļas (elementi), kuru ievērošana rada darījumam tiesiskas sekas un nodrošina no tā izrietošo tiesību aizsardzību. Savukārt nepilnības likumā uzskaitīto elementu ievērošanā padara darījumu par spēkā neesošu vai apstrīdamu. Gadījumos, kad iespējamās nepilnības ir pieļauts novērst, likums atļauj saglabāt darījuma spēkā esamību ar nosacījumu, ka tā subjekti veic nepieciešamās darbības darījuma korektai noformēšanai.

Mūsdienu romāņu-ģermāņu tiesību saimei raksturīgi aptuveni 3-6 normatīvajos aktos noteikti darījuma elementi, kuru precīza ievērošana garantē darījuma spēkā esamību. Šie elementi sastāda darījumu no tā pamatā esošajiem motīviem un mērķiem, iekļaujot darījuma subjektus, priekšmetu un formu, kā arī pušu tiesības un pienākumus darījumā.⁹

⁸ G.McCormack, A.Keay, S.Brown J.Dahlgreen. Eiropas Komisijas pētījums. "Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices" Tender No. JUST/2014/JCOO/PR/CIVI/0075. 2016.gada janvāris. 137. lpp. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/insolvency_study_2016_final_en.pdf [aplūkots: 17.12.2020]

⁹ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu”, 4.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 04.11.2020]

Kā viens no darījuma absolūtas spēkā neesamības pamatiem ir Civillikuma 1415. pantā minētā situācija. Pants paredz, ka: „Neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērtā uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā”¹⁰.

Civillikuma autori 1415. pantu ietvēruši otrajā apakšnodaļā „Tiesisku darījumu priekšmets”, kas Civillikumā vispārīgi definēts 1412. pantā: „Par tiesiska darījuma priekšmetu var būt tiklab darbība, kā arī atturēšanās no tās, un tiklab darbība, kuras mērķis ir nodibināt vai atdot lietu tiesību, kā arī darbība ar kādu citu mērķi”.

Juridiskajā literatūrā ir norādīts uz nekonsekvenci Civillikumā ietvertajā darījuma priekšmeta definīcijā un tās atbilstībai citām Civillikuma normām. Definējot darījuma priekšmetu, Civillikumā ar to saprot gan darbību vai atturēšanos no tās, gan lietu, kas pēc darījuma jānodod.¹¹

Ņemot vērā maģistra darba apjoma ierobežojumus un tēmu - klasiskais darījumu apstrīdēšanas institūts netiks pētīts. Tomēr Civillikuma 1415. pantam autors vēl pieskarsies un analizēs vai atbilstoši tam var apstrīdēt darījumus maksātnespējas procesa ietvaros. Turpmākā darba ietvaros autors koncentrēsies uz problēmu jautājumiem darījumu apstrīdēšanā maksātnespējas procesa ietvaros.

Analizējot maksātnespējas noteikumos esošo darījumu apstrīdēšanas institūta būtību jāsecina, ka Eiropas Savienībā nav valstis ar iepriekš noteiktu darījumu sarakstiem vai veidiem, kurus var apstrīdēt. Tai pat laikā, piemēram, Spānijā pastāv prezumpcija, ka, tiesai ir jāatceļ darījums veikta ziedojuma un veikta maksājuma gadījumā, kura izpildes termiņš nebija iestājies pārskaitījuma brīdī.¹² Latvijā līdzīgi kā vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu var apstrīdēt tādu darījumu, kas atbilst skaidri formulētiem kritērijiem, t.i., priekšnosacījumiem. Pretēji darījumu apstrīdēšanas klasiskajam, t.i. Civillikumā atrodamajam institūtam, kur darījuma apstrīdēšanas kritēriji var variēt atkarībā no situācijas.

Pie šādiem apstākļiem arī rodas ļoti izplatīts jautājums dažādu praktiķu vidū, proti, vai attiecībā uz darījuma apstrīdēšanu maksātnespējas procesa ietvaros jāpiemēro maksātnespējas likumā atrodamie nosacījumi, vai drīkst arī apstrīdēt darījumu balstoties uz klasisko darījumu apstrīdēšanas institūta būtību, kā arī vai viens izslēdz otru? Citiem vārdiem sakot, vai

¹⁰ Civillikums. LR likums. Pieņemts: 28.01.1937.; spēkā ar 01.03.1993.; "Valdības Vēstnesis", 46, 26.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90220> [aplūkots: 30.10.2020]

¹¹ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu”, 6.lpp. pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 04.11.2020]

¹² D.Valiante. Eiropas Parlamenta pētījums: “Harmonising insolvency laws in the Euro Area: rationale, stock-taking and challenges. What role for the Eurogroup?”. 2016.gada rudens. 18.lpp. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/ECON/home.html> [aplūkots: 01.12.2020]

maksātnespējas likumā kā speciālajā likumā atrodamais regulējums izslēdz klasiskā Civillikuma regulējuma piemērošanu?

Izplatītākie darījumu apstrīdēšanas gadījumi maksātnespējas procesa ietvaros veidojas, kad parādnieka maksātnespējas process bieži vien tiek uzsākts ilgu laiku pēc tam, kad parādnieks saprot, ka nespēs izvairīties no maksātnespējas. Šajā periodā parādnieks var mēģināt slēpt aktīvus no kreditoriem, uzņemties fiktīvas saistības, veikt dāvinājumus saistītām personām vai arī veikt maksājumus atsevišķiem kreditoriem, nekārtojot saistības pret pārējiem. Tāpat šajā periodā atsevišķi kreditori var veikt stratēģiskas darbības, lai iegūtu priekšrocības pret pārējiem kreditoriem.¹³ Tādēļ maksātnespējas tiesību regulējumā tiek noteikts laika periods (aizdomu periods) pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas, kura laikā slēgtos darījumus ir iespējams apstrīdēt, ja tie ir radījuši ietekmi uz parādnieka aktīviem. Negatīvā ietekme uz aktīviem var izpausties aktīvu neto vērtības (kopējie aktīvi mīnus kopējās saistības) samazināšanā. Piemēram, ja aktīvi tiek atsavināti bez atlīdzības vai par neadekvāti zemu cenu. Tāpat negatīva ietekme var būt arī nevienlīdzīgai attieksmei pret vienā prioritātes rangā esošiem kreditoriem (piemēram, maksājot vai sniedzot nodrošinājumu vienam nenodrošinātajam kreditoram, tai pašā laikā neveicot maksājumus citiem).¹⁴ Daudzi darījumi, kas kvalificējas kā apstrīdami maksātnespējas tiesību izpratnē, ārpus maksātnespējas konteksta būtu pilnīgi normāli un akceptējami, un kļūst apstrīdami tikai tad, ja tiek slēgti tuvojoties parādnieka maksātnespējai.¹⁵

1.2. Darījumu apstrīdēšanas tiesiskie pamati maksātnespējas procesā

Kā jau norādīts darba ievadā, maksātnespējas likums ir piedzīvojis dažādus grozījumus, kā arī ir mainījušies likumi, kas regulē maksātnespējas procesa norisi un ar to saistītos jautājumus. Darījumu apstrīdēšanas institūts Latvijā ir regulēts spēkā esošajā vai bijušajos Maksātnespējas likumos. Proti:

- Līdz 2008.gada 1.janvārim bija spēkā 1996. gada 12. septembra likums „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju”. Šis likums tiek piemērots maksātnespējas procesiem, kas uzsākti līdz 2007. gada 31. decembrim.

¹³ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, 148. punkts. 135 lp. Pieejams: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law. [aplūkots: 01.12.2020]

¹⁴ Daniel F. Fritz. Eiropas Parlamenta pētījums. Directorate for Internal Policies, Policy Department: Harmonisation of insolvency law. at EU level: Avoidance actions and rules on contracts. 2011.gads 11.lpp. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT\(2011\)432767_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT(2011)432767_EN.pdf). [aplūkots: 01.12.2020]

¹⁵ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, 153.punkts. 136.lp. Pieejams: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law. [aplūkots: 01.12.2020]

- 2007. gada 22. janvārī tika pieņemts Maksātnespējas likums, kas stājās spēkā 2008. gada 1. janvārī. Šis likums ir piemērojams maksātnespējas procesiem, kas ir uzsākti laika posmā no 2008. gada 1. janvāra līdz 2010. gada 31. oktobrim.
- 2010. gada 1. novembrī stājās spēkā 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likums, kura normas ir piemērojamas maksātnespējas procesiem, kas ir uzsākti, sākot ar 2010. gada 1. novembri.

Lai arī darījumu apstrīdēšanas institūts regulēts visos trijos likumos, tā regulējums katrā no likumiem bijis mainīgs.

1996. gada 12. septembra likums „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” darījumu apstrīdēšanu regulēja ar 69.pantu, kas noteica, ka:

Tiesa pēc administratora prasības var atzīt par spēkā neesošiem parādnieka darījumus ar trešajām personām neatkarīgi no šo darījumu veida, ja: 1) tie noslēgti pēc maksātnespējas pieteikuma iesniegšanas dienas un parādnieks ar tiem ir apzināti nodarījis zaudējumus kreditoriem, – neatkarīgi no tā, vai persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem; 2) tie noslēgti piecu gadu laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas, parādnieks ar tiem apzināti nodarījis zaudējumus kreditoriem un persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, ir zinājusi par šādu zaudējumu nodarīšanu; 3) tie noslēgti piecu gadu laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas un ar tiesas spriedumu krimināllietā ir konstatēts, ka parādnieks novests līdz maksātnespējai ar noziedzīgu nodarījumu un persona, ar kuru vai kurai par labu darījums ir ticis slēgts, ir zinājusi par šo nodarījumu.

Ja darījumus, ar kuriem radīti zaudējumi kreditoriem, parādnieks noslēdzis ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, tad uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

Ja darījumi, ar kuriem nodarīti zaudējumi kreditoriem, noslēgti pēc maksātnespējas iestāšanās dienas vai mēneša laikā pirms maksātnespējas iestāšanās dienas, tad uzskatāms, ka parādnieks ir apzināti kaitējis kreditoru interesēm, ja tas nepierāda pretējo.

*Nodrošinātais kreditors var prasīt atzīt par spēkā neesošu administratora noslēgtu darījumu, ja darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai ieķīlāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses.*¹⁶

2007. gada 22. novembra Maksātnespējas likumā tas ir ietverts 92. pantā:

Administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts: 1) pēc maksātnespējas procesa iestāšanās dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi neatkarīgi no tā, vai persona, ar kuru vai kurai par labu darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem; 2) piecu gadu laikā pirms maksātnespējas procesa iestāšanās dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu.

Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, noslēgts pēc maksātnespējas procesa iestāšanās dienas vai mēneša laikā pirms maksātnespējas procesa iestāšanās dienas, tas atzīstams par spēkā neesošu.

*Nodrošinātais kreditors var prasīt, lai administratora noslēgtais darījums tiek atzīts par spēkā neesošu, ja šis darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai ieķīlāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses.*¹⁷

Savukārt 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likumā darījumu apstrīdēšanas vispārējie noteikumi ir ietverti 96. pantā, kas nosaka, ka

Administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts: 1) pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas vai trīs mēnešus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi neatkarīgi no tā, vai persona, ar kuru vai kurai par labu

¹⁶ Par uzņēmumu un uzņēmējiesabiedrību maksātnespēju. LR likums. Pieņemts LR Saeimā 12.09.1996., spēkā ar 12.10.1996.; zaudējis spēku ar 01.01.2008. Latvijas Vēstnesis Nr.165 (650), 02.10.1996. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

¹⁷ Maksātnespējas likums. LR likums. Pieņemts LR Saeimā 01.11.2007.; spēkā ar 01.01.2008.; zaudējis spēku ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis Nr.188 (3764), 22.11.2007. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

darījums noslēgts, ir vai nav zinājusi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem; 2) triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu.

Ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.

Nodrošinātais kreditors var prasīt, lai administratora noslēgtais darījums tiek atzīts par spēkā neesošu, ja šis darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai ieķīlāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses.”¹⁸

Visos apskatītajos darījumu apstrīdēšanas pamatos ir redzamas kopīgas iezīmes. Turpmākā darba ietvaros, kad tiks analizēta tiesu prakse, kur tiek piemērots kāds no vecākajiem maksātnespējas likuma regulējumiem, jāņem vērā, ka tie caurmērā ir diezgan līdzīgi aktuālajam regulējumam, proti visos likumos regulētais darījumu apstrīdēšanas institūts ir ar vienu mērķi un jēgu. Līdz ar to turpmāk analizētā tiesu prakse, kur tiek piemērots kāds no jau spēkā neesošajiem Maksātnespējas likumiem, vēl jo projām kalpo kā aktuāls judikatūras avots, jo piemērojot spēkā esošo regulējumu tiesām būtu jānonāk pie tāda paša secinājuma.

Darījumu apstrīdēšanas institūta būtība balstās uz kreditoru kopuma aizsardzības principu, kas savukārt ietver prasību pēc vienlīdzīgas attieksmes pret kreditoriem, kuri atrodas vienādā prioritātes rangā, kā arī prasību par kreditoru prasījumu maksimālu apmierināšanu maksātnespējas procesa ietvaros.¹⁹

Ņemot vērā iepriekšminēto, secināms, ka visos maksātnespējas regulējumos pastāvējušas un pastāv šādas kopējas pazīmes:

- Apstrīdamais darījums slēgts pēc maksātnespējas uzsākšanas vai zināmu laika periodu pirms (laika periods katrā no likumiem ir mainīgs);
- Darījums radījis zaudējumus (atšķirīgs subjekts, kam zaudējumi radīti).

¹⁸ Maksātnespējas likums. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

¹⁹ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros”, 4.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

Tā pat jānorāda, ka abi jaunākie maksātnespējas likumi nosaka, ka maksātnespējas administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu. Likumdevēja griba un mērķis nav atrodams stenogrammās attiecībā tieši par šo jautājumu, bet jau sākotnēji likumprojektā (2007.gada maksātnespējas likumā) tika iekļauta piezīme par pienākumu, nevis tiesība celt šo prasību, un šāda redakcija tika atbalstīta viscaur likuma pieņemšanā, kā arī nostiprināta nākamajā – 2010.gada maksātnespējas likumā.

Šāds regulējums uzliek par pienākumu maksātnespējas administratoram izvērtēt un celt prasību tiesā, ja tiek konstatēti zaudējumi, tādējādi atbrīvojot maksātnespējas administratoru no pienākuma vērtēt darījuma pamatotību un likumību. Jānorāda, ka komersanti saimnieciskās darbības ietvaros slēdz daudz dažādus un ļoti bieži riskantus darījumus, kas var radīt zaudējumus, bet kas patiesībā ir pilnīgi normāla komersanta prakse. Turpretī, ja šāds uzņēmums tiek pasludināts par maksātnespējīgu, tad darījums visticamāk tiek apstrīdēts tiesā, savādāk netiks izpildīts likumā noteiktais pienākums un administrators var tikt sodīts par savu bezdarbību. Šāds regulējums uzliek tiesai pienākumu sniegt vērtējumu darījuma slēgšanas pamatotībā. Autora prāt šeit rodas un var rasties situācijas, kad administrators jau sākotnēji ceļ tiesā prasību zinādams, ka tā netiks apmierināta, bet šo formālo darbību prasa nodrošināt likumā iekļautā norma. Tā piemēram, 2016.gada 16.decembra civillietā C33582415 maksātnespējas administratore cēlusi prasību Rīgas rajona tiesā piedaloties prasītājas MZS “Agatnieki” maksātnespējas administratores pilnvarotajam pārstāvim /pers. A/, atbildētājas ZS “Pamales” pilnvarotajai pārstāvei/pers. B/. Atklātā tiesas sēdē izskatīta civillietā MZS “Agatnieki” prasībā pret ZS “Pamales” ar trešo personu SIA “Swedbank Līzings” par darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem un īpašuma tiesību atzīšanu uz kustamu mantu. Tiesa prasību pieņēmusi un ierosinājusi lietu. Tiesas sēdē prasītāja MZS “Agatnieki” maksātnespējas administratores pilnvarotā persona /pers. A/ prasību uzturēja, taču norādīja, ka prasītāja, pārbaudot lietā iesniegtos pierādījumus ir secinājusi, ka prasība konkrētajā civillietā nav pamatota un pierādīta, kādēļ būtu noraidāma. Administratore secinājusi, ka sākotnēji celtā prasība vairs nav pamatota.²⁰

Tomēr, jāņem vērā, ka šāds regulējums samazina maksātnespējas administratora ļaunprātību, jo darījums nevar palikt neapstrīdēts. Jau pie esošā regulējuma rodas situācijas, kad maksātnespējas administrators nav cēlis tiesā prasību, kaut gan tāds pienākums ir noteikts maksātnespējas likumā. Tā piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu

²⁰ Rīgas rajona tiesas 2016.gada 16.decembra nolēmums civillietā C33582415.

departamentā 2013. gada 21. jūnijā tika skatīta lieta Nr. SKC-2020/2013. Rakstveida procesā tika izskatīta D.Š. blakus sūdzību par Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2013.gada 11.aprīļa lēmumu, ar kuru atstāts negrozīts Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 31.janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu, bet D.Š. blakus sūdzība noraidīta. D.Š. kā maksātnespējīgas akciju sabiedrības „PILSĒTPROJEKTS” kreditors 2012.gada 3.aprīlī cēlusi Rīgas apgabaltiesā prasību pret D.S. , O.S., J.Ā., M.M., A.M., M.B., SIA „PILSETPROJEKTS INVEST” un P.V. par zaudējumu Ls 782’500 solidāru piedziņu MAS „PILSĒTPROJEKTS” labā, pamatojoties uz komerclikuma 170.pantu. D.Š. šādu prasību bija spiests celt, jo MAS „PILSĒTPROJEKTS” administrators to nedarīja, kas varēja radīt zaudējumus kreditoriem.²¹

Minētajā kāzusā rodas situācija, kurā jālemj starp tiesu sistēmas noslogotību, maksātnespējas procesa efektivitāti un starp maksātnespējas procesa administratoru ļaunprātības izskaušanu. Autora prāt lietderīgāk būtu lemt par labu procesu efektivitātei un tiesu sistēmas noslogotībai, paralēli uzlabojot maksātnespējas administratoru kontroli. Pie maksātnespējas administratoru kontroles uzlabošanas jāpiebilst, ka pēdējos gados ir veikti nepieciešami, vērtīgi uzlabojumi, tā piemēram, maksātnespējas administratori ir pieildzināmi amatpersonām.²² Turpmāk atliek stiprināt Maksātnespējas kontroles dienestu, kas arī tiešā veidā veicinās maksātnespējas administratoru uzraudzību.

Tomēr, ņemot vērā valstī esošo spiedienu un saspīlējumus pēdējos gados attiecībā uz maksātnespējas jautājumiem, visticamāk, iepriekšminētie jautājumi tuvākajā laikā netiks aktualizēti un skatīti, līdz ar to tie paliks nemainīgi.

²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamentā 2013. gada 21. jūnija lieta Nr. SKC-2020/2013;

²² Grozījumi likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" Izdevējs: Saeima. Pieņemts: 30.10.2014. Stājas spēkā: 29.11.2014. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 228, 15.11.2014.

2. DARĪJUMU APSTRĪDĒŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI

No iepriekš uzskaitītajiem tiesiskajiem pamatiem var izsecināt kritērijus, kurus ievērojot darījumu var apstrīdēt. Proti, lai sekmīgi apstrīdētu kādu darījumu būtu jākonstatē, ka:

- starp pusēm pastāv saistība, t.i., noslēgts darījums;
- ir ievērots Maksātnespējas likumā noteiktais termiņš;
- ar darījumu ir nodarīti zaudējumi;
- darījuma puses ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu.

Minētie priekšnoteikumi ir kumulatīvi, respektīvi, tiem jāpastāv vienlaikus. Tādējādi, lai apmierinātu prasību, kas pamatota ar šo normu, jānodibina (jāatzīst par pierādītu) visu iepriekš uzskaitīto priekšnoteikumu kopums.²³

Jānorāda, ka pirmsšķietami varētu domāt, ka uzskaitītos priekšnosacījumu nav grūti konstatēt, tomēr praksē ir konstatējamas zināmas neskaidrības, vai vismaz domstarpības praktiķu vidū katrā no priekšnoteikuma piemērošanas gadījumiem. Dažās situācijās augstākā tiesa ir sniegusi savu vērtējumu, tomēr arī tiesas interpretācija par minētajiem priekšnoteikumiem atstāj zināmu neskaidrību.

Turpmākā darba ietvaros tiks apskatīts, katrs no priekšnoteikumiem atsevišķi, kā arī analizēta tiesu prakse un vienlaikus autors sniegs arī savu vērtējumu un viedokli par konkrēto problēmjautājumu. Rezultātā autors arī mēģinās rast atbilstošu risinājumu, kas varētu uzlabot darījumu apstrīdēšanas institūta būtību maksātnespējas procesa ietvaros.

2.1. Noslēgtais darījums

Civillikuma 1403. pants noteic, ka tiesisks darījums ir atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai, pārgrozīšanai vai izbeigšanai.²⁴ Tiesisks darījums ir nozīmīgākais juridiskais instruments, kuru indivīdi, darbojoties privāto tiesību jomā, izmanto savu mantisko un nemantisko interešu īstenošanai.²⁵

²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr. C04275908, SKC-20/2017

²⁴ Civillikums. LR likums. Pieņemts: 28.01.1937.; spēkā ar 01.03.1993.; "Valdības Vēstnesis", 46, 26.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90220> [aplūkots: 17.10.2020]

²⁵ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 150.lpp.

Civillikuma 1403. pantā sniegta tiesiska darījuma definīcija, balstot to uz jēdzienu "atļautā kārtā izdarīta darbība". Definīcijā ir uzsvērts, ka runa ir par tiesisku darījumu. Ne katra darbība, kas vērsta uz tiesisku attiecību nodibināšanu, pārgrozīšanu vai izbeigšanu, ir atzīstama par tiesisku. Civiltiesību teorijā un praksē ir pazīstami arī prettiesiski darījumi, kas formāli ir vērsti uz tiesisku attiecību dibināšanu, grozīšanu vai izbeigšanu, bet nedod šo rezultātu darījuma satura vai formas trūkuma dēļ (sk. Civillikuma 1415., 1417., 1475. u.c. pantus). Šādus darījumus sauc par spēkā neesošiem darījumiem. Arī šāda darījuma noslēgšana ir juridiski nozīmīgs fakts. Ja darījums nav spēkā, ir jārisina jautājumi par sekām, kādas radušās tāpēc, ka viena vai abas puses, cerot uz darījuma spēkā esamību, ir kaut ko nodevušas otram pusei vai izdarījušas. Parastais risinājums ir restitūcija, apspriežams arī jautājums par zaudējumu atlīdzību. No tiesiskuma kritērija viedokļa ir pazīstami arī apstrīdami darījumi. To radītais rezultāts ir atkarīgs no apstrīdēšanas pamatoības (gribas īstuma, likumības u.c. faktoriem).²⁶ Tātad secināms, ka atbilstoši normatīvajiem aktiem darījums var būt vainu tiesisks, t.i., spēkā esošs vai prettiesisks, proti, spēkā neesošs.

Ar vārdu „darījums” jau uzsāktā maksātnespējas procesā būtu jāsaprot ne tikai atlīdzības vai bezatlīdzības līgums, bet dažādas likumīgas darbības, ar kuru palīdzību iespējams nodot aktīvus vai radīt saistības, tostarp, izmantojot pārvedumu, apgrūtinājumu, garantijas, aizdevumu vai atbrīvojumu, un tas var ietvert vairākus šādus darījumus.²⁷

Šīs nodaļas ietvaros ar darījumu tiks domāta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai, pārgrozīšanai vai izbeigšanai. Proti, vērtējot priekšnoteikumus, lai atzītu darījumu par spēkā neesošu sākotnēji ir jāidentificē darbība (darījums), kuru tad tālāk jāvērtē un jāizdara attiecīgi secinājumi par to, vai minētā darbība ir bijusi tiesiska vai prettiesiska.

Gandrīz vienmēr nav problemātiski konstatēt, darbību ar kuru nodibina, pārgroza vai izbeidz tiesisku attiecību. Problēmas rodas brīdi, kad jākonstatē tiesiska attiecība ar kuru tad ir nodarīti zaudējumi kreditoru kopumam. Praksē bieži kā pirmais no indikatoriem, ka pastāv pamats apstrīdēt kādu darījumu maksātnespējas procesa ietvaros ir radītie zaudējumi. Konstatējot zaudējumu radīšanas jeb zaudējumu esības faktu, attiecīgi var sākt meklēt darījumu, kas tam bija par pamatu. Maksātnespējas administratoram pārbaudot maksātnespējīgās personas grāmatvedības dokumentus, publisko mantu reģistrus un citu informāciju būtu jākonstatē, ka maksātnespējīgās personas finanšu līdzekļi iepretim personas

²⁶ Autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcija. Civillikuma komentāri Saistību tiesības (1401.p. – 2400.p.), Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 1998. gads.18.lpp.

²⁷ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004.gads, 149.punkts, 129 lpp. Pieejams: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law. [aplūkots: 01.12.2020]

mantai ir samazinājušies vai kopējās mantas vērtība ir samazinājusies, kā arī gadījumi, kad nepamatoti ir palielinājušās saistības. Šie ir daži no piemēriem, kuros maksātnespējas administrators varētu konstatēt zaudējumu radīšanas faktu.

Konstatējot radītos zaudējumus, seko loģisks solis, konstatēt darījumu jeb tiesisko attiecību, kas bija par pamatu zaudējumu radīšanai. Šajā brīdī arī rodas problēmu jautājumi saistībā ar noslēgtā darījuma konstatēšanu.

Tā piemēram, Augstākās tiesas civillietu departaments 2019.gada 3.oktobrī izskatot lietu Nr. C30594016, SKC-185/2019, risināja jautājumu vai sabiedrības dalībnieku lēmums par dividenžu izmaksu ir darījums, un vai šis darījums ir atzīstams par spēkā neesošu maksātnespējas procesa gadījumā.

Skatot lietu tiesa secināja, ka kapitālsabiedrības dalībnieku lēmums, ar kuru tiek nodibināta sabiedrības saistība izmaksāt dividendes, ir uz sabiedrības līguma izpildi vērsts vienpusējs darījums. Līdz ar to sabiedrības maksātnespējas gadījumā lēmums par dividenžu izmaksu var tikt apstrīdēts Maksātnespējas likuma 96. panta kārtībā.

Tiesa pie šāda secinājuma nonāca tulkojot Civillikuma 1403. pantā nostiprinātā tiesiskā darījuma definīciju, kā arī tiesu praksē iegūtās atziņas, proti, ka dalībnieku lēmums par peļņas sadali un dividenžu izmaksu nodibina sabiedrības saistību pret tās dalībniekiem izmaksāt tiem dividendes lēmumā noteiktajā apmērā.²⁸

Arī šādā it kā vienkāršā jautājumā Augstākā tiesa ir vērtējusi vai pastāvēja tiesisks darījums, ko tad varētu atzīt par spēkā neesošu. Autora ieskatā Civillikuma 1403.pantā esošā darījuma definīcija ir veiksmīga un saprotama, tomēr kā redzams arī šķietami vienkāršās situācijās var rasties strīds par darījuma esamību.

Sarežģītāks jautājums rodas situācijās, kad konstatējama darījumu ķēde, proti, vairāki savstarpēji saistīti darījumi, kur iespējams tikai viens no darījumiem ir bijis patiesi negodprātīgs, bet pārējie darījumi noslēgti, lai radītu mākslīgu priekšstatu par patiesu darījumu esamību. Arī šādā situācijā maksātnespējas administratoram ir bijis pamats celt prasību tiesā par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu.

Zaudējumi kreditoriem bieži vien tiek nodarīti nevis ar atsevišķa darījuma (līguma) noslēgšanu, bet ar vairākām savstarpēji saistītām darbībām, no kurām atsevišķas var arī nebūt

²⁸ Strupišs A. Komerclikuma komentāri III, 2003, 112.lpp § 235; Senāta 2013.gada 31.maija spriedums lietā Nr. SKC-164/2013 (C29476110))

atzīstamas par darījumu Civillikuma 1403. panta izpratnē. Piemērojot darījumu apstrīdēšanas regulējumu, tiesas ir saskārušās ar jautājumu, cik plaši ir tulkojams apstrīdama darījuma jēdziens maksātnespējas likumu izpratnē.²⁹

Bieži ir sastopami gadījumi, kad darījuma noteikumi paši par sevi atbilst normālai komercpraksi (piemēram, atsavinātā īpašuma vērtība ir atbilstoša tirgus cenai), taču tiek veiktas darbības, lai īpašumu atsavinātu, taču pielīgtā maksa faktiski nenonāktu parādnieka rīcībā un netiktu izlietota kreditoru prasījumu segšanai. Uz jautājumu vai darījuma apstrīdēšanas ietvaros ir vērtējami tikai līguma noteikumi, nevērtējot tā izpildi un citus apstākļus, vai arī ar darījumu ir jāsaprot viss parādnieka darbību kopums, tiesu praksē atbildes ir dažādas.³⁰

Lietā Nr.PAC-0220 ar Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009. gada 30. jūnija nolēmumu konstatēts, ka 2001. gada 18. decembrī Rīgas pilsētas zemesgrāmatas nodaļumā nostiprināta SIA „PARTUS HOLDINGS” īpašumtiesība uz 1/10 domājamo daļu no NĪ Rīgā, Garozes ielā 25. 2003. gada 5. jūnijā SIA „PARTUS HOLDING” NĪ par Ls 15 000,0 pārdeva R. Ņ., kurš tolaik ir bijis SIA „PARTUS HOLDING” valdes loceklis. Pirkuma-pārdošanas cena bija noteikta tāda pati kā īpašuma tirgus vērtība. Bet R. Ņ. 2004. gada 14. maijā NĪ par tādu pašu cenu, t.i., Ls 15 000,0 pārdeva SIA „Eiropas Partneri”. 2004. gada 17. martā SIA „PARTUS HOLDINGS” tika pasludināta par maksātnespējīgu. Maksātnespējas administrators cēla tiesā prasību par atsavināšanas līgumu atzīšanu par spēka neesošiem. Lietā tika noskaidrots, ka R. Ņ. nopērkot nekustamo īpašumu, pārskaitīja SIA „PARTUS HOLDINGS” pirkuma maksu, taču naudas summa nekavējoties tika novirzīta tālāk SIA „PARTUS HOLDING” vienīgajam dalībniekam – ofšora kompānijai - MANHATTAN INSURANCE COMPANY, L.L.C., kas maksājuma uzdevumā atšifrēts kā aizdevuma atgriešana. Pierādījumi tam, ka pastāvēja kāds aizdevums un tas pirms tam ir bijis izsniegts, lietā netika iesniegti. AT Civillietu tiesu palāta atzina, ka [...] pirkuma maksa SIA „PARTUS HOLDINGS” bankas kontā tika ieskaitīta tikai izskata pēc, lai radītu šķietamu iespaidu, ka ar pirkuma līgumu nodibinātās saistības R. Ņ. ir izpildījis, jo parādnieces kontā iemaksātā nauda nekavējoties tika ieskaitīta MANHATTAN INSURANCE COMPANY, L.L.C. kontā. Lietā tika arī noskaidrots, ka SIA „Eiropas Partneri”, kura strīdus nekustamo īpašumu ieguva no R. Ņ., ir saistīta ar SIA

²⁹ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros”, 11.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

³⁰ Ibid

„PARTUS HOLDING” bijušajiem dalībniekiem, tādējādi tiesa to neatzina par labticīgu ieguvēju un atcēla abus atsavināšanas darījumus.³¹

Dotajā piemērā tiesa paplašināti ir vērtējusi noslēgto darījumu, proti, ar to saprotot darījumu “ķēdi”. Tiesa, lai atzītu vienu darījumu par spēkā neesošu, vērtējusi vairākus darījumus, tai skaitā darījumu, kuru skatot atrauti no visiem pārējiem apstākļiem nevarētu uzskatīt par tādu darījumu, kurš ir zaudējumus nesošs vai kā savādāk uzskatāms par negodprātīgu darījumu.

Konkrētajā situācijā jāpaskaidro, ka maksātnespējas administrators izvēlējās celt prasību tiesā, lai atzītu par spēkā neesošu tieši to darījumu, kas bija tā minētās “ķēdes” galējais darījums, ar kuru tika atsavināts nekustamais īpašums, proti, darījums ar kuru no maksātnespējīgā uzņēmuma tika iegūta mantiska vērtība – nekustamais īpašums un darījums, kurš pats par sevi nav nodarījis nekādus zaudējumus.

Neapšaubāmi šāda izvēle tika veikta, lai labvēlīga sprieduma gadījumā būtu reāla manta, ko tad atsavinot varētu iegūt naudas līdzekļus. Otra iespēja bija celt tiesā prasību apstrīdot darījumu ar kuru tika radīti patiesi zaudējumi, bet kā redzams no lietas apstākļiem, tad šāda prasība būtu ceļama pret ofšora kompāniju, no kuras visticamāk naudas līdzekļus nebūtu iespējams atgūt.

Tātad secināms, ka tiesa atzinusi par spēkā neesošu darījumu kurš pats par sevi varētu atbilst normālai komercpraksei, jo turpmākie saistītie darījumi neapšaubāmi norādīja uz negodprātīgu rīcību.

Citā līdzīgā gadījumā tiesa lēmusi savādāk, proti, tiesa atstājusi spēkā darījumu kurš arī varētu atbilst normālai komercpraksei un prasību noraidījusi. Tiesa norādījusi, ka no maksātnespējīgā uzņēmuma novirzītā nauda citai sabiedrībai (līdzīgi kā jau apskatītajā situācijā, kad no nekustamā īpašuma pārdošanas darījuma saņemtā nauda tiek aizskaitīta tālāk kreditoram ar norādi – aizdevuma atmaksa), ne kreditoru prasījumu kopumu segšanai ir jāvērtē kā parādnieka amatpersonu atbildības jautājums.

Lietā Nr.PAC-0309 tika konstatēts, ka 2009. gada 25. martā pasludināts SIA „Ventspils Ventilators” maksātnespējas process. SIA „Ventspils Ventilators” piederēja nekustamais īpašums Ventspilī, Robežu ielā 5. 2006. gada oktobrī īpašums tika pārdots SIA „Baltic Technopark” par LVL 300 000. Saņemtā nauda pārskaitīta SIA „Timcor”, kas ir SIA „Baltic

³¹Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009. gada 30. jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0220.

Technopark” vienīgā dalībniece. Pārskaitījuma mērķis – aizdevuma atmaksa. Abās sabiedrībās darbojušās vienas un tās pašas personas. 2007. gadā SIA „Baltic Technopark” saņēmusi kredītu no AS „Swedbank” un ieķīlājusi tai strīdus īpašumu. Administrators 2009. gada 16. septembrī cēlis Kurzemes apgabaltiesā prasību pret SIA „Baltic Technopark” par darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem, īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamo īpašumu un ierakstu dzēšanu zemesgrāmatā. Apelācijas instance prasību noraidījusi. Tiesā norādīts fakts, ka nav pierādīta zaudējumu nodarīšanas esamība, jo administratora norāde, ka īpašuma pārdots zem kadastra vērtības, neliecina par cenas neatbilstību tirgus situācijai. Nav pierādīts, ka darījuma rezultātā radusies maksātnespēja. Uz administratora argumentu, ka pirkuma maksa nav novirzīta kreditoru prasījumu segšanai, bet samaksāta ieinteresētajai personai, tiesa norādīja, ka SIA „Timcor” ir parādnieka kā amatpersonu atbildības jautājums un nav pamatota prasība par darījuma atcelšanu.³²

Konkrētajā lietā tiesa vērtējot apstākļus, izvēlējusies piemērot “šauru” darījuma jēdzienu. Autora ieskatā šāda interpretācija viennozīmīgi ir labāka komerciālās vides stabilitātes nodrošināšanai, proti, šāda interpretācija ļauj godīgiem komersantiem, kas apzināti neiesaistās zaudējumu nodarīšanā parādnieku kreditoru kopumam turpināt savu darbību ierastā veidā, iepretim situācijai, ja darījuma jēdziens tiek tulkots plaši, tas rada zināmu neizpratni par veiktajiem darījumiem, gadījumos, kad kāds no sadarbības partneriem kļūst maksātnespējīgs. Tomēr, jebkuru no interpretācijām nevar skatīt atrauti no prasības par darījuma atzināšanu par spēkā neesošu cita priekšnoteikuma – darījuma partnera zināšanu vai nezināšanu par nodarītajiem zaudējumiem.

Abi iepriekš minētie tiesu spriedumi norāda, ka tiesu prakse šajā jautājumā ir neviennozīmīga. Tiesas pie līdzīgiem apstākļiem lēmušas atšķirīgi, kas rada zināmu neizpratni par pareizo interpretāciju.

Darījumu apstrīdēšanas institūts prezumē, ka parādnieks var būt veicis apzinātas darbības, lai nodarītu zaudējumus kreditoriem. Lai sasniegtu savus prettiesiskos mērķus, parādnieks var veikt dažādas savstarpēji saistītas darbības, t. sk. slēgt darījumus izskata pēc, sagrozīt grāmatvedības datus, veikt maksājumus saistītajām personām uz fiktīvu līgumu pamata u. tml. Turklāt šīs darbības ir virzītas uz to, lai, no vienas puses, sasniegtu prettiesisko mērķi, no otras puses, lai šīs darbības ārēji izskatītos tiesiskas.

³² Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012. gada 1. novembra spriedumā lietā Nr.PAC-0309

Šaura atsevišķu darījumu apskatīšana atrauti no citām parādnieka darbībām un norobežošanās no parādnieka motīvu noskaidrošanas var novest pie tā, ka darījuma apstrīdēšanas normu mērķis netiek sasniegts. Tāpēc priekšroka būtu dodama tādai „apstrīdama darījuma” jēdziena interpretācijai, kas ietver ne tikai atsevišķu darījumu (līgumu) un tā izpildi, bet parādnieka un trešo personu darbību kopumu, kas ir virzīts uz zaudējumu nodarīšanu parādniekam un kreditoru kopumam.³³

Autora ieskatā ir svarīgi vērtēt ne tikai atsevišķu darījumu (līgumu) un tā izpildi, bet parādnieka un trešo personu darbību kopumu, tomēr ar nosacījumu, ka tiek konstatēts, ka personas, kas iesaistās darījumu ķēdē zināja vai tām vajadzēja zināt par zaudējumu nodarīšanu. Pretējā gadījumā var rasties situācijas, kad labticīgam mantas ieguvējam var nākties atgriezt iegādāto mantu.

Jāņem vērā, ka līdzīgi kā lietā Nr.PAC-0309 norādījusi tiesa, gadījumos, kad ir nodarīti zaudējumi, bet neizpildās visi priekšnoteikumi par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu visticamāk pastāv faktiskie apstākļi, ar kuriem vajadzētu būt pietiekami, lai celtu prasību tiesā par maksātnespējīgā uzņēmuma amatpersonu rīcību un prasīt attiecīgu atlīdzinājumu. Tas nozīmē, ka arī gadījumos, kad darījums nav atzīstams par spēkā neesošu, pastāv tiesiski līdzekļi kā rīkoties ar negodprātīgu rīcību.

Autors vērš uzmanību, ka, lai arī iepriekš vērtējis salīdzinoši vecu tiesu praksi, t.i., 2009.gada tiesas spriedumu, nav konstatējamai šķēršļi, lai arī pie esošā regulējuma tiesa nonāktu pie līdzīga secinājuma.

Tā piemēram, pie līdzīga secinājuma, bet atšķirīga pamatojuma nonākusi Augstākā tiesa savā 2019.gada 24.oktobra spriedumā lietā Nr.C04302014, SKC-24/2019, kur konstatēja, ka 2014.gada 20.oktobrī celta tiesā maksātnespējīgās SIA „Kliers” prasība pret /pers. B/ un SIA „Manta I” par starp atbildētājiem noslēgtā nekustamā īpašuma pirkuma līguma un atcēlēja līguma atzīšanu par spēkā neesošiem un īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamo īpašumu.

Prasība pamatota ar Civillikuma 1., 1415., 1779., 1792.pantu, Maksātnespējas likuma 72.panta pirmās daļas 1.punktu, otro daļu, 96.panta pirmās daļas 1.punktu, otro daļu un 97.pantu.

³³ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros”, 14.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

Lietā secināts, ka starp /pers. B/ kā pārdevēju un SIA „Kliers” kā pircēju attiecīgi 2011.gada ././ novembrī un 2011.gada ././decembrī noslēgti divi nekustamā īpašuma pirkuma līgumi, par ½ domājamo daļu pirkumu katrs, par mežaudzes ar aptuveno kopējo platību 12 ha pirkumu, nodalot to no /pers. B/ piederošā nekustamā īpašuma /Nosaukums D/ /adrese A/. Pirkuma maksa noteikta 1500 Ls par katru līgumu. SIA „Kliers” īpašuma tiesības nav koroborētas, bet zemesgrāmatā ierakstīta atzīme par pirkuma līguma esamību. pers. B/ un SIA „Kliers” 2014.gada ././jūnijā (t.i., nedēļu pēc SIA „Kliers” maksātnespējas lietas ierosināšanas un trīs nedēļas pirms maksātnespējas pasludināšanas) noslēdza atcēlēju līgumu, ar kuru atcēla 2011.gada ././novembra un 2011.gada ././decembra pirkuma līgumus. Savukārt 2014.gada ././jūlijā /pers. B/ šo pašu nekustamo īpašumu atsavināja SIA „Manta I” par summu 10 000 EUR.

Tiesa secināja, ka /pers. B/ un SIA „Manta I” noslēgtais pirkuma līgums atzīts par spēkā neesošu atbilstoši Civillikuma 1415.pantam, konstatējot saikni starp SIA „Manta I” un SIA „Kliers” (vieni un tie paši valdes locekļi, dibinātāji un dalībnieki), uz kuras pamata tiesa atzina, ka SIA „Manta I” nav atzīstama par labticīgu ieguvēju, jo darījuma mērķis būtībā ir apiet likumu, proti, izvairīties no īpašuma atsavināšanas SIA „Kliers” maksātnespējas procesa gaitā, kas ir pamats Civillikuma 1415.panta piemērošanai. Kasācijas sūdzībā nav argumentu ne par Civillikuma 1415.panta nepareizu piemērošanu, ne iebildumu par saiknes neesamību starp abām komercsabiedrībām.³⁴

Autors koncentrējoties uz atšķirībām Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2009. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr.PAC-0220 un Augstākās tiesas 2019.gada 24.oktobra spriedumā lietā Nr.C04302014, SKC-24/2019, secina, ka jaunākajā tiesu praksē tiesa izvēlējusies piemērot vispārējo Civillikuma regulējumu, lai atzītu darījumu par spēkā neesošiem, tādējādi norobežojoties no jautājuma par “darījuma” jēdziena tvēruma analīzes.

Autors secina, ka abos gadījumā tiesa nonāk pie secinājuma, ka ir iespējams atzīt par spēkā neesošu darījumu (ja darījumā iesaistītas puses zināja vai tām vajadzētu zināt par zaudējumu nodarīšanu parādniekam), kur darījuma dalībnieks nav maksātnespējīgā persona, bet gan ir kāda pakārtotā darījuma dalībnieks.

³⁴ Augstākās tiesa 2019.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.C04302014, SKC-24/2019

2.2. Darījuma noslēgšanas brīdis

Ja maksātnespējas administratoram ir izdevies konstatēt maksātnespējīgā uzņēmuma slēgtu darījumu, kas radījis zaudējumus, nepieciešams konstatēt brīdi, kad darījums ir ticis noslēgts.

Šādu darbību nepieciešams veikt, jo Maksātnespējas likuma 96.panta pirmā daļa noteic pienākumu maksātnespējas administratoram izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts četrus mēnešus pirms vai pēc maksātnespējas procesa uzsākšanas un ar to ir nodarīti zaudējumi, vai gadījumā, ja darījums noslēgts trīs gadus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un parādniekam ar to ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru noslēgts darījums zināja vai tai bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu. Tiesību normā iekļautais trīs gadu termiņš bieži tiek dēvēts par “aizdomu periodu”.

Aizdomu periodam, kurā maksājumi tiek uzskatīti par pareferētiem un var tikt apstrīdēti, jābūt samērā īsam ņemot vērā kreditoru intereses, proti, lai izvairītos no iejaukšanās ierastā komerciālā un kredītattiecību vidē, bet apstrīdēšanas periods varētu būt ilgāks, gadījumos, kad tiek saņemti dāvinājumu vai maksājumus saņem persona, kas ir cieši saistīta ar maksātnespējīgo personu.³⁵

No spēkā esošā Maksātnespējas likuma anotācijas (arī iepriekšējo likumu anotācijām) nav skaidrs kādēļ likumdevējs darījumu apstrīdēšanas kontekstā izšķīries tieši par trīs gadu termiņu pirms maksātnespējas likuma pasludināšanas. Nav šaubu, ka ir nepieciešams kāds saprātīgs termiņš, kurā slēgtos darījumus maksātnespējas administrators varētu apstrīdēt tiesā. Svarīgi ir, lai gan likumdevējs, gan tiesību piemērotājs spētu nodrošināt līdzsvaru starp kreditoru kopuma interešu aizsardzību no vienas puses un civiltiesiskās apgrozības drošību un noteiktību no otras puses.³⁶ Autors var tikai izteikt minējumu, ka normatīvajā aktā noteiktais trīs gadu termiņš būtu saistāms ar prasības noilguma termiņu, kas regulēts Komerclikuma 406.pantā, kas noteic, ka no komercdarījuma izrietošie prasījumi noilgst triju gadu laikā, ja likumā nav noteikts cits noilguma termiņš.³⁷ Tomēr, jāņem vērā, ka šāds noilgums attiecas tikai

³⁵ Pasaules Banka. “Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes”. 2015.gads. Punkts: C11.3. 24.lp. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/the-world-bank-principles-for-effective-insolvency-and-creditor-rights> [aplūkots: 08.11.2020]

³⁶ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, 154.punkts, 137.lpp. Pieejams: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law. [aplūkots: 01.12.2020]

³⁷ Komerclikums 406.pants. LR likums. Pieņemts: 13.04.2000.; spēkā ar 01.01.2002.; Latvijas Vēstnesis, Nr.158/160, 04.05.2000. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 08.11.2020]

uz komercdarījumiem (arī ar izņēmumiem). Tas nozīmē, ka fiziskas personas maksātnespējas procesā, kur parādnieka prasības vispārējais noilgums būtu desmit gadi, nekā nav sasaistāms ar trīs gadu termiņu.

Lai arī tiesību sistēmas dažādās Eiropas Savienību valstu jurisdikcijās atšķiras, šo sistēmu piedāvātajiem risinājumiem attiecībā uz darījumiem, kas saistīti ar parādnieku aktīvu zaudēšanu, it īpaši krāpšanas dēļ, ir daudz kopīgu pazīmju un ir konstatējamas zināmas līdzības problēmu risināšanā ar darījumu apstrīdēšanu, kas noslēgti pirms maksātnespējas procesa iestāšanās, neatkarīgi no tā vai parādnieka faktiskā maksātnespēja bija iestājusies. Tomēr, pastāv arī diezgan daudz atšķirīgas pieejas un laika periodu diapazons, kas tiek ņemts vērā, lai noteiktu, kuri darījumi varētu tikt apstrīdēti. Pirms darījumu var veiksmīgi apstrīdēt, parasti ir jāizpilda un jāpierāda vairāki nosacījumi, un, lai gan daudzi no tiem ir izplatīti visās Eiropas Savienības valstīs, starp tiem pastāv dažas atšķirības.³⁸

Tā piemēram, jānorāda, ka iepretim Latvijā esošajam trīs gadu darījumu apstrīdēšanas termiņam pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas, visilgākais aizdomu periods gadījumos, kad kāda mantiska vērtība ir atsavināta zem tirgus cenas ir noteikts Vācijā un Horvātijā, kur var apstrīdēt minētos darījumus, kas slēgti 4 gadu laikā pirms maksātnespējas procedūras uzsākšanas. Vairākās valstīs, piemēram, Beļģijā, Dānijā, Francijā, Rumānijā un Zviedrijā ir salīdzinoši īss 6 mēnešu periods, savukārt vairākām citām valstīm ir noteikti vairāki vidēja ilguma termiņi, piemēram, 2 gadi Austrijā, Ungārijā un Lielbritānijā.³⁹ Autors vērš uzmanību, ka minētie termiņi ir norādīti situācijām, kad tiek konstatēts, ka ir īstenots darījums, kura rezultātā atsavināta mantiska vērtība zem tās tirgus vērtības, kas ne visu valstu regulējumos prasa konstatēt, ka darījuma dalībnieki ir informēti par faktisko maksātnespēju vai zaudējumu nodarīšanu citu kreditoru interesēm. Tā piemēram, turpmākā darba ietvaros būs arī atsauces uz Vācijas un Igaunijas normatīvajiem regulējumiem, kur gadījumos, kad ar kādu darījumu tiek nodarīti zaudējumi kreditoriem, ko iesaistītās personas apzinās, aizdomu periods ir noteikts attiecīgi 10 un 5 gadi.

Autors secina, ka aizdomu periods ir visai atšķirīgi noteikts dažādās Eiropas Savienības valstīs. Latvijā noteiktais aizdomu perioda termiņš salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm ir samērā īss attiecībā uz darījumiem, kad iesaistītās personas ļaunprātīgi cenšas parādnieka manta atsavināt ieinteresēto personu interesēs.

³⁸ G.McCormack, A.Keay, S.Brown J.Dahlgreen. Eiropas Komisijas pētījums. "Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices" Tender No. JUST/2014/JCOO/PR/CIVI/0075. 2016.gada janvāris. 137. lpp

³⁹ Ibid. 154.lpp

Darījuma slēgšanas laiku kā priekšnoteikumu darījuma atzīšanai par spēkā neesošu ir salīdzinoši viegli konstatēt, līdz ar to tiesu praksē nav skatīti daudz jautājumi par šo apstākli, tomēr, pastāv liela neskaidrība jautājumā, kad var piemērot Maksātnespējas regulējumu un kad Civillikuma regulējumu apstrīdot darījumus maksātnespējas procesa ietvarā.

Nav šaubu, ka darījums, ja tas slēgts trīs gadus pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas var tikt atzīts par spēkā neesošu pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 96.pantu. Secīgi rodas jautājums vai darījumi, kas slēgti vairāk kā pirms trīs gadu termiņa no maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas kļūst neapstrīdami? Vai darījumu slēgšanas termiņš ir vērtējams kā noilgums atzīt par spēkā neesošu maksātnespējīga parādnieka darījumu vispār vai tomēr maksātnespējas procesa ietvaros parādnieka darījumus ir iespējams apstrīdēt arī uz vispārējiem Civillikuma pamatiem (piemēram, saskaņā ar Civillikuma 1415. pantu) un saskaņā ar Civillikuma noteikto noilguma termiņu?⁴⁰

Tiesu prakse uz šo jautājumu skaidru atbildi līdz šim nav sniegusi. Tomēr darījuma slēgšanas laiks ir bijis galvenais iemesls prasības noraidīšanai lietā Nr.PAC-1878, kurā Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta ir taisījusi spriedumu 2012. gada 27. decembrī. Lietā tika konstatēts, ka ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2010. gada 12. augusta spriedumu pasludināts SIA „KF Evita” maksātnespējas process. Par maksātnespējas iestāšanās dienu noteikts 2010. gada 17. jūnijs. Parādnieka administrators cēlis tiesā prasību, ar kuru lūgts atzīt par spēkā neesošu līgumu, ar kuru SIA „KF Evita” 2004. gada 27. aprīlī pārdeva SIA „KF Evita” dalībniecei S. P. nekustamo īpašumu. Administrators savā pieteikumā norādīja, ka SIA „KF Evita” maksātnespējas procesa ietvaros kreditora prasījumus pieteica divi nenodrošinātie kreditori – VID 680 023,10 LVL apmērā un parādnieka valdes priekšsēdētājs T.P. 24 000 LVL apmērā. Nodokļu parāds parādniekam radies VID audīta rezultātā, kas uzsākts 2004. gada 30. augustā. Jau 2004. gada 19. aprīlī ir bijusi VID Finanšu policijas pārbaude, pēc kuras atsavināti visi aktīvi, naudu pārskaitot valdes priekšsēdētājam par it kā aizdevumu. 2005. gada 18. jūlijā VID ir konstatējis, ka parādniekam vairs nav mantas. Pirmās instances tiesa prasību noraidīja, pamatojoties uz to, ka ir pagājis likumā noteiktais piecu gadu termiņš darījuma atzīšanai par spēkā neesošu (darījums noslēgts 6,5 gadus pirms maksātnespējas iestāšanās dienas), maksātnespējas iestāšanās diena ir noteikta ar spēkā stājušos tiesas spriedumu un to nav iespējams pārskatīt prasības tiesvedībā. Tiesa arī norādīja, ka nav pierādīts zaudējumu nodarīšanas fakts. Administrators ir iesniedzis apelācijas sūdzību, cita starpā norādot, ka tiesa

⁴⁰ Helmutis Jauja. Tiesu prakse maksātnespējas procesa lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu. Jurista Vārds, 2014.gada 14.oktobris NR. 40 (842). pieejams: <https://juristavards.lv/doc/265400-tiesu-prakse-maksatnespejas-procesa-lietas-par-darijumu-apstridesanu-un-zaudejumu-piedzinu/> [aplūkots: 30.010.2020]

nav ņēmusi vērā CL 1415. pantu: neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērsta uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā. Arī apelācijas tiesa noraidījusi prasību, pievienojoties pirmās instances tiesas apsvērumiem un kā galveno argumentu norādot apstākli, ka ir beidzies termiņš darījuma apstrīdēšanai. Turklāt tiesa norādīja, ka administratore savā pieteikumā nebija pietiekami skaidri norādījusi uz CL 1415. pantu, kā prasības pamatu un tāpēc tiesai nav bijis pienākuma to vērtēt prasības priekšmeta ietvaros.⁴¹

Līdzīgu nostāju ir paudis arī Maksātnešpējas kontroles dienests sniedzot savu viedokli atbildot uz jautājumu vai administratoram ir tiesības celt prasību par darījumu apstrīdēšanu, atsaucoties uz Civillikuma, nevis Maksātnešpējas likuma tiesību normām, kā arī, par kādu periodu ir atprasāma dāvinātā manta Maksātnešpējas likuma 97. panta pirmās daļas izpratnē.

Proti, Maksātnešpējas kontroles dienests norādījis, ka saskaņā ar Maksātnešpējas likuma 96. panta pirmās daļas 2. punktu administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnešpējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu. Minētā tiesību norma norāda, ka darījuma apstrīdēšanas termiņš ir trīs gadi pirms juridiskās personas maksātnešpējas procesa pasludināšanas.

Civillikuma 1415. pantā noteikts, ka neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērsta uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā. Saskaņā ar Civillikuma 1895. pantu visas saistību tiesības, kuras nav noteikti izņemtas no noilguma ietekmes un kuru izlietošanai nav likumā noteikti īsāki termiņi, izbeidzas, ja tiesīgā persona tās neizlieto desmit gadu laikā.

No juridiskās tehnikas viedokļa Civillikuma 1415. pants un tam analogie panti, ir kā tiesību normā ietverts princips, kura piemērošana notiek tad, kad attiecīgajai tiesiskajai attiecībai nav likumā paredzēts speciāls regulējums. [..]

Administrators pilnvaras (tiesības un pienākumus) juridiskās personas maksātnešpējas procesā nosaka speciāls likums – Maksātnešpējas likums. No minētā izriet, ka administratoram ir jāievēro Maksātnešpējas likuma normas tiktāl, ciktāl tās regulē kāda institūta darbību, t.sk.,

⁴¹ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012. gada 27. decembra spriedums lietā Nr.PAC-1878.

darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem, vienlaikus neaprobežojot Civillikumā esošo regulējumu, pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 26. panta otrajā daļā noteikto.⁴²

Autora ieskatā Maksātnespējas kontroles dienesta savā skaidrojumā pareizi secina, ka Civillikuma 1415.pants būtu uzskatāms par vispārēju normu iepretim Maksātnespējas likuma 96.pantam. Tādu pašu nostāju paudusi Augstākā tiesa savā prakses apkopojumā norādot, ka no juridiskās tehnikas viedokļa Civillikuma 1415. pants un tam analogie panti citu valstu likumos, ir kā tiesību normā ietverts princips, kura piemērošana notiek tad, kad attiecīgajai tiesiskajai attiecībai nav likumā paredzēts speciāls regulējums. Līdz ar to Civillikuma 1415. pants ir vērtējams kā vispārējā tiesību norma, kas piemērojama tiktāl, ciktāl attiecību neregulē speciālā norma.⁴³ Secīgi, nav šaubu, ka Maksātnespējas likuma 96.pants ir uzskatāms par speciālo tiesību normu iepretim Civillikuma 1415.pantam.

No abiem iepriekšminētajiem viedokļiem var secināt, ka gan tiesa, gan Maksātnespējas kontrole dienests sniedz vērtējumu, ka darījumi, kas noslēgti vairāk kā trīs gadus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas nav apstrīdami piemērojot Maksātnespējas likuma 96.pantu.

Autora ieskatā tiesas un Maksātnespējas kontroles dienesta Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas otrā punkta tulkojums ir pareizs. Proti, autora ieskatā likumdevējs iekļaujot minēto normu likumā ir vēlējis noteikt zināmu termiņu, kura ietvaros maksātnespējas administrators varēs apstrīdēt kādu darījumu. Pretējā gadījumā tiesību normā noteiktais pienākums apstrīdēt darījumu nebūtu vispār ierobežots laikā, proti, uz šādu prasību attiektos vispārējais noilgums.

Pretēji Maksātnespējas kontroles dienesta viedoklim Augstākā tiesa ir lēmusi citādi jautājumā par apstākli, vai tā sauktajā “aizdomu periodā” maksātnespējas administrators var apstrīdēt darījumu piemērojot Civillikuma regulējumu iepretim Maksātnespējas likumam kā speciālajam regulējumam. No Senāta 2020.gada 18.jūnija sprieduma lietā Nr.C30452817, SKC-52/2020 secināms sekojošais. MSIA “Nosaukums A” tiesā cēlusi prasību pret bijušo sabiedrības valdes locekli /pers. B/ par zaudējumu 534 973,92 EUR piedziņu un pret /pers. B/ un /pers. C/ par 2016.gada 29.jūlijā noslēgtā dzīvokļa pirkuma līguma atzīšanu par spēkā neesošu.

⁴² Maksātnespējas kontroles dienesta 2019. gada 27. maija vēstule Nr. 1-49n/2019/53. Pieejams: <https://www.mkd.gov.lv/lv/skaidrojumi-un-atzinas>. [aplūkots: 09.12.2020]

⁴³ 30. Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu”. 35.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 04.11.2020]

Prasījums daļā, kurā lūgts noslēgtā dzīvokļa pirkuma līguma atzīt par spēkā neesošu pamatots ar sekojošiem apstākļiem. Trīs mēnešus pirms prasītājas maksātnespējas procesa pasludināšanas /pers. B/ ar 2016.gada 29.jūlija pirkuma līgumu par tirgus vērtību divreiz zemāku cenu atsavinājis dzīvokli Nr./numurs/, /adrese/, savam tēvam /pers. C/. Pirkuma līguma noslēgšanas laiks un apstākļi to savstarpējā kopsakarībā liecina par darījuma fiktīvo dabu un patieso mērķi – aktīvu slēpšana, nolūkā izvairīties no civiltiesiskās atbildības par sabiedrības valdes locekļa pienākumu nepienācīgu pildīšanu. Darījums, kas vērsts uz vienīgā aktīva, kas varētu tikt izmantots /pers. B/ parādsaistību segšanai pret prasītāju, slēpšanu, vērtējams kā Civillikuma 1.pantā nostiprinātajam labas ticības principam pretēja rīcība, kas nevar radīt tiesiskas sekas un saskaņā ar Civillikuma 1415.pantu tāds darījums nav spēkā.

Tiesa secināja, ka nepelna ievērbu kasācijas sūdzības arguments, ka maksātnespējīgas sabiedrības administrators ir tiesīgs apstrīdēt tikai tādus darījumus, kas paredzēti Maksātnespējas likuma XVII nodaļā „Darījumu apstrīdēšana”. Darījuma absolūtu spēkā neesību noteic likums, un līdz ar to darījuma spēkā neesība nav atkarīga no līdzēju gribas. Savukārt, lai konstatētu darījuma absolūtu spēkā neesību, gan tā daļībnieki, gan arī ieinteresētās personas, par kādu uzskatāma MSIA /Nosaukums A/, var celt prasību tiesā un šādas tiesības izriet no spēkā neesības absolūtā rakstura (sal. Civillietu departamenta 2015.gada 23.marta sprieduma lietā Nr.SKC-20/2015 (C16099809) 7.punktu). Tādējādi, ja maksātnespējīgas sabiedrības administratoram ir pienākums veikt pasākumus sabiedrības kreditoru mantisko interešu nodrošināšanai, tad administrators ir tiesīgs maksātnespējīgās sabiedrības kā kreditoru vārdā celt prasību par tādu darījumu apstrīdēšanu, kas noslēgti tai par ļaunu nolūkā izvairīties no saistību izpildes. Tiesa strīda atrisināšanai pamatoti piemērojusi Civillikuma 1438.pantu.⁴⁴

Autors secina, ka iepriekš aprakstītajā situācijā nav zināmi apstākļi, kādēļ maksātnespējas administrators izvēlēties celt tiesā prasību atbilstoši Civillikuma 1.pantam, 1438.pantam un 1415.pantam, ja pastāvēja visi priekšnosacījumi Maksātnespējas likuma 96.panta piemērošanai. Tomēr arī tiesa nav secinājusi, ka šādā situācijā būtu piemērojams Maksātnespējas likuma 96.pants kā speciālā tiesību norma.

Vērtējot tiesas secinājumus autors konstatē, ka maksātnespējas administrators nav ierobežots darījumu apstrīdēšanas procesā piemērot tikai Maksātnespējas likuma regulējumu. Autors attīstot tiesas secinājumu, ka darījuma absolūtu spēkā neesību noteic likums, un līdz ar to darījuma spēkā neesība nav atkarīga no līdzēju gribas, konstatē, ka nepastāv šķērslis maksātnespējas procesā apstrīdēt darījumus, kas slēgti ātrāk kā trīs gadus pirms maksātnespējas

⁴⁴ Augstākās tiesas 2020.gada 18.jūnija spriedums lietā Nr.C30452817, SKC-52/2020

procesa pasludināšanas dienas termiņa, pamatojoties uz Civillikuma regulējumu, piemēram, Civillikuma 1415.pantu.

Jāņem vērā, ka maksātnespējīgās personas trīs gadu termiņu ierobežojumu var izmantot ļaunprātīgi, proti, apzināti novilcinot maksātnespējas procesa uzsākšanu un vienlaikus atsavinot mantu vairāk kā trīs gadus pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas. Uz līdzīgu situāciju norāda arī maksātnespējas administrators A.Daugaviņš, kurš saskata problēmu tā sauktajā “aizdomu periodā” skaidrojot, ka parādnieka faktiskā maksātnespēja var iestāties daudz agrāk par maksātnespējas procesa pasludināšanu, un šāda situācija praksē tiek novērota salīdzinoši bieži, tomēr spēkā esošajā Maksātnespējas likumā nav paredzēts noteikt faktisko parādnieka maksātnespējas iestāšanās dienu.⁴⁵ Tas nozīmē, ka gadījumā, ja darījumu, kas slēgts vairāk kā trīs gadus pirms maksātnespējas procesa ierosināšanas nevar apstrīdēt atbilstoši Civillikuma regulējumam, paveras iespēja maksātnespējas regulējumu izmantot ļaunprātīgi.

Par darījumu apstrīdēšanu piemērojot Civillikuma 1415. pantu izteikusies arī Ogres rajona tiesa. Proti, Ogres rajona tiesa, kura secināja, ka ar 2015.gada 11.maija spriedumu pasludināts J.V. fiziskās personas maksātnespējas process. Par parādnieka administratoru iecelts Valdis Kronis. Maksātnespējas procesa gaitā administrators konstatējis, ka parādnieks, nolūkā izvairīties no saistību izpildes pret kreditoriem, 2009.gada 8.jūlijā uzdāvināja vienīgo nekustamo īpašumu M.T., kas ir parādnieka dzīvesbiedre. No maksātnespējas procesa pasludināšanas sprieduma, tiesa konstatējusi, ka parādnieka maksātnespējas iemesls ir 2009.gadā aprīlī zaudēts darbs un no 2009.gada novembra līdz 2010.gada aprīlim parādnieka ienākumus veidoja bezdarbnieka pabalsts, kā rezultātā parādnieks nespēja izpildīt savas saistības pret galveno kreditoru. Administrators prasību pamatojis ar Civillikuma 1415.pantu, uzskatot, ka 2009.gada 8.jūlija dāvinājuma līgums ir atzīstams par spēkā neesošu, jo ir vērsts uz likuma apiešanu. Ogres rajona tiesa, noraidot J.V. maksātnespējas procesa administratora Valda Kroņa prasību, par nepamatotiem atzinusi administratora paskaidrojumus, ka prasības celšanai pietiekošs pamats ir tikai Civillikuma 1415.pants, kas ir vispārējā tiesību norma, neņemot vērā Maksātnespējas likuma 96.pantu, kas ir speciālā tiesību norma, noteikumus. Tā kā darījums ir noslēgts 2009.gada 8.jūlijā, bet J.V. maksātnespējas process ir pasludināts 2015.gada 11.maijā, tiesa konstatējusi, ka pagājis Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas 2.punktā norādītais trīs gadu termiņš. Līdz ar ko administrators, neievērojot Maksātnespējas

⁴⁵ Daugaviņš A. Neatrisinātas problēmas maksātnespējas procesu norisē. Jurista Vārds, 2015.gada 3.marts Nr.9., 42.lpp.

likuma 96.panta pirmās daļas 2.punktā noteikto, lūdzis atzīt par spēkā neesošu darījumu, kurš noslēgts laika periodā, kas izslēdz tā apstrīdēšanu.”

Pie šādiem apstākļiem Ogres rajona tiesa ar 2015.gada 23.oktobra spriedumu noraidīja J.V. maksātnespējas procesa administratora Valda Kroņa prasība pret M.T. par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu.⁴⁶

Autors nepiekrīt minētajam tiesas viedoklim. Tulkojot Maksātnespējas likuma regulējumu autors neredz šķēršļus, lai maksātnespējas administrators kā parādnieka pārvaldes institūcija nevarētu celt tiesā prasību par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu atbilstoši Civillikuma 1415.pantam, tādējādi īstenojot parādnieka intereses un iespējams atgūstot kādas mantiskas vērtības. Maksātnespējas likuma mērķis ir veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus.⁴⁷ Autora ieskatā, ja pastāv iespēja jebkādā veidā atgūt kādu mantisku vērtību, ko vēlāk var novirzīt kreditoru prasījumu segšanai, tas neapšaubāmi saskan ar maksātnespējas procesa mērķi. Vēl jo vairāk, maz ticams, ka likumdevējs būtu pieļāvis situāciju, ka darījums, kuru būtu pamats atzīt par spēkā neesošu piemērojot Civillikuma 1415.pantu varētu palikt neapstrīdēts. Pretēja tiesību normu interpretācija rada situāciju, kurā maksātnespējas process ir šķērslis prasības celšanai tiesā, bet gadījumā, ja maksātnespējas process nebūtu pasludināts, prasību par darījuma absolūtu atzīšanu par spēkā neesošu tiesā varētu celt.

Tomēr ņemot vērā, ka autoram nav izdevies noskaidrot likumdevēja gribu pieņemot darījumu atzīšanas par spēkā neesošu regulējumu Maksātnespējas likumā, jāpieļauj, ka likumdevējs balstot savu ideju Maksātnespējas likuma 6.panta piektajā punktā nostiprinātajā procesa efektivitātes principā, apzināti lēmis par labu zināmam “aizdomu periodam” tādējādi neapgrūtinot maksātnespējas administratora darbu un padarot maksātnespējas procesu pēc iespējas efektīvāku.

Par labu šādai likuma interpretācijai varētu kalpot fakts, ka praksē vairums maksātnespējas administratoru lūdz parādnieka pārstāvjiem nodot visus parādnieka grāmatvedības dokumentus par pēdējiem trīs gadiem, tādējādi maksātnespējas administratori jau sākotnējā procesa stadijā pārbauda parādnieka darbības tikai pēdējos trīs gados pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas. Autora ieskatā gan šāda situācija nebūtu pieļaujama, jo

⁴⁶ Ogres rajona tiesas 2015.gada 23.oktobra spriedums lietā Nr.C24149215. Spriedums ir stājies spēkā.

⁴⁷ Maksātnespējas likums 1.pants. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 08.11.2020]

piemēram, Komerclikuma 169.panta piektā daļa kopš 2017.gada 13.jūlija satur norādi, ka valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem noilgst piecu gadu laikā. Šāds noilguma termiņš būtu arī jāņem vērā maksātnespējas administratoriem, lai nepieciešamības gadījumā varētu tikt celta attiecīga prasība tiesā.

Konkrētajā situācijā autors piekrīt maksātnespējas regulējuma pilnveidošanas darba grupas locekļa Helmuta Jaujas izteiktajam viedoklim, ka būtu jāņem vērā, ka maksātnespējas regulējums paredz atšķirīgus priekšnoteikumus darījumu atzīšanai par spēkā neesošiem, salīdzinājumā ar Civillikuma noteikumiem, piemēram, 1415. pantu. Tāpat ir jāņem vērā, ka jebkura noilguma mērķis ir radīt tiesisko noteiktību un aizsargāt iesaistītās personas. Tiesai, piemēram, būtu jāatbild uz jautājumu: vai darījums, kas atbilst Civillikuma 1415. panta aprakstam un parastā gadījumā būtu apstrīdams vispārēja noilguma termiņā, pelna lielāku aizsardzību tad, ja viena no pusēm kļūst maksātnespējīga?⁴⁸

Autora ieskatā aprakstītās situācijas problēmas radušās pateicoties laika gaitā pieņemtiem, bet līdz galam neizskaidrotiem grozījumiem maksātnespējas likuma regulējumā. Analizējot Maksātnespējas likuma vēsturisko attīstību un regulējumu, secināms, ka likums "Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju" paredzēja maģistra darbā vairākkārt pieminēto "aizdomu periodu" aprēķināt no faktiskās maksātnespējas iestāšanās dienas, tādējādi, faktiski samazinot maksātnespējas procesā iesaistīto personu ļaunprātību līdz minimumam. Autors šādus secinājumus izdara un ar pārliecību var teikt, ka pie minētā vēsturiskā regulējuma gandrīz vienmēr darījumi, kas būtu atzīstami par spēkā neesošiem iekļautos "aizdomu periodā".

Līdzīgi autora ieskatam arī zvērināts advokāts un maksātnespējas administrators Kaspars Novicāns kā vienu no likuma "Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju" veismīgajiem piemēriem izceļ apstākli, ka "aizdomu periods" tiek aprēķināts no faktiskās maksātnespējas procesa iestāšanās dienas. Proti, maksātnespējas administrators runājāt par likumu "Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju" norādījis, ka vienlaikus bija arī vairāki instrumenti, kas turēja parādniekus "tonusā". Piemēram, maksātnespējas procesa pieteikumu bija aizliegts atsaukt, kā arī darījumu apstrīdēšana maksātnespējas procesā bija pakārtota faktiskās maksātnespējas iestāšanās dienai, nevis maksātnespējas procesa pasludināšanas dienai, kā to paredz spēkā esošais Maksātnespējas likums. Līdz ar to

⁴⁸ Jauja H. Tiesu prakse maksātnespējas procesa lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu. Jurista Vārds, 2014.gada 14.oktobris NR. 40 (842). Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/265400-tiesu-prakse-maksatnespejas-procesa-lietas-par-darijumu-apstridesanu-un-zaudejumu-piedzinu/> [aplūkots: 30.10.2020]

maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšana un pasludināšana varēja draudēt ar būtiskām nepatikšanām (pretstatā šobrīd spēkā esošajam regulējumam).⁴⁹

Turpinot savu domu maksātnespējas administrators minētos grozījumus likumā izvirza kā ieganstu vienai no viss biežāk pieminētajai problēmai, t.i., novilcinātai maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanai.

Zināmā mērā kurioza ir izveidojusies situācija saistībā ar jaunā Maksātnespējas likuma izstrādes gaitā plaši daudzināto likumdevēja mērķi panākt ātru un efektīvu faktiski maksātnespējīgu uzņēmumu atsijāšanu un likvidēšanu. Respektīvi, likuma praktiskā piemērošana noveda pie pilnīgi pretēja rezultāta – ārkārtīgi novēloti uzsāktiem juridisko personu maksātnespējas procesiem. Pamatā tas ir skaidrojams ar diviem apsvērumiem: maksātnespējas procesu jauno finansēšanas modeli un regulējumu par darījumu apstrīdēšanu.

Arī jaunais regulējums par darījumu apstrīdēšanu ievērojami palielināja parādnieku motivāciju novilcināt maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu, jo darījuma apstrīdēšana vairs nav atkarīga no faktiskās maksātnespējas iestāšanās dienas, bet gan – maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas. Tā rezultātā šobrīd teju vienīgais instruments, ko maksātnespējas procesa administratori var izmantot nolūkā atgūt mantu, ir celt prasību pret parādnieka valdes locekļiem. Taču, tā kā valdes locekļi Latvijā lielākoties nav īpaši turīgi cilvēki, eventuāli iespējamā valdes locekļa personīgā civiltiesiskā atbildība tikai retos gadījumos attur no negodprātīgu pasākumu īstenošanas faktiskās maksātnespējas situācijās.⁵⁰

Autors piekrīt zvērinātam advokātam un maksātnespējas administratoram Kasparam Novicānam attiecībā uz apstākli, ka viens no maksātnespējas pieteikuma novēlotas iesniegšanas faktoriem varētu būt likumā noteikts zināms laika periods, kad maksātnespējas administratoram ir pienākums apstrīdēt darījumus maksātnespējas procesa ietvaros. Līdz ar to autora prāt likumdevējam būtu jāievieš skaidrība par to kādēļ likumā esošais “aizdomu periods” ir noteikts trīs gadi no maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas, kā arī judikatūras attīstībai būtu vēlams Augstākās tiesas vērtējums par apstākli vai maksātnespējas procesa ietvaros maksātnespējas administrators var lūgt tiesu atzīt darījumu par spēkā neesošu pamatojoties uz Civillikuma regulējumu, ja darījums slēgts vairāk kā trīs gadus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas.

⁴⁹ Kaspars Novicāns. Maksātnespējas tiesības. Jurista Vārds, 07.11.2017., Nr. 46 (1000), 124.-129.lpp.

⁵⁰ Ibid.

2.3. Zaudējumu radīšana

Zaudējumu nodarīšanas fakts ir būtiskākais kritērijs darījuma apstrīdēšanai, atbilstoši maksātnespējas likuma regulējumam. Šis kritērijs tiesu nolēmumos par darījumu apstrīdēšanu ir visvairāk analizētais. Zaudējumu kritērija neizpilde ir bijis izplatītākais pamats darījumu apstrīdēšanas prasību noraidīšanai.⁵¹

Civillikuma 1770.pants noteic, ka ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums.⁵² Zaudējumu jēdziens, tāpat kā līgumsoda jēdziens, ir skaidrots ar senisko terminu "pametums", kurš pats prasa atšifrējumu. Mūsdienu valodā ar jēdzienu "zaudējums" saprot jebkādu mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu izdevumus un citas mantiski novērtējamas tiesību aizskāruma sekas.⁵³

Autora ieskatā zaudējuma definīcija Civillikumā un tā izpratne ir izkopta un saprotama. Gadu laikā spēkā stājušies vairāki spriedumi, kas palīdzējuši izprast tiesību normas saturu. Tā piemēram, attīstījušās tēzes, ka ar zaudējumiem jāsaprot ne tikai mantas "pametums", bet gan arī saistību palielinājums.

Atbilstoši šā brīža tiesu praksei ar jēdzienu "zaudējumi" tiek saprastas jebkādas negatīvas izmaiņas cietušā mantas stāvoklī, kuras radušās tiesību aizskāruma rezultātā. Savukārt "tagadējās mantas samazinājums" var izpausties ne tikai kā cietušā mantas aktīvu samazinājums, bet arī kā viņa mantas pasīvu palielinājums, turklāt šajā ziņā nav nepieciešams, lai cietušais pats no saviem līdzekļiem jau būtu faktiski izpildījis attiecīgās papildu saistības, kuras viņš bijis spiests uzņemties vai ciest tiesību aizskāruma dēļ.⁵⁴ Tieši tā pat tas atzīts aktuālajā judikatūrā, kas noteic, ka saistību palielinājums jau pats par sevi uzskatāms par mantisku pametumu Civillikuma 1770. panta izpratnē.⁵⁵

⁵¹ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros”, pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 30.10.2020]

⁵² Civillikums. LR likums. Pieņemts: 28.01.1937.; spēkā ar 01.03.1993.; "Valdības Vēstnesis", 46, 26.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90220> [aplūkots: 17.10.2020]

⁵³ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.–2400. p.). Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 1998, 267. lpp.; Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 238. lpp.; Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 212. lpp.; Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 208. lpp.

⁵⁴ Kalniņš E. Jēdziena "zaudējumi" izpratnes tālākas attīstīšanas nepieciešamība. Jurista Vārds, 11.07.2017., Nr. 29 (983), 10.-13.lpp.

⁵⁵ Augstākās tiesas Civillietu departamenta paplašinātā sastāvā 2016.gada 7.jūnija spriedumu lietā Nr. SKC-7/2016 (C 39072411).

No iepriekšminētā var secināt, ka zaudējumu jēdziens pats par sevi ir plaši pētīts un tā izpratne gadu laikā ir attīstījusies. Tomēr autora ieskatā vēl jo projām sarežģītāka situācija veidojas, kad zaudējumu jēdziens jāattiecina uz maksātnespējīgo sabiedrību, t.i., kad zaudējumi tiek vērtēti maksātnespējas kontekstā.

Definējot darījumu apstrīdēšanas priekšnoteikumus, maksātnespējas likumos ir norādīti atšķirīgi no zaudējumiem cietušie subjekti jeb subjekti, kuriem darījuma rezultātā iestājas mantiskais pametums Civillikuma 1770. panta izpratnē. Sākotnēji likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” 69. pantā bija norāde uz zaudējumu nodarīšanu kreditoriem. Savukārt, gan pieņemot 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. pantu, gan arī 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 96. pantu, likumdevējs ir formulējis, ka darījums ir apstrīdams, ja tas ir radījis zaudējumus parādniekam. Neskatoties uz šo formulējumu maiņu, nav mainījusies darījumu apstrīdēšanas institūta būtība: nodrošināt kreditoru prasījumu apmierināšanu un novērst tādu parādnieka rīcību, kas kaitē kreditoru kopuma interesēm. Ja darījums rada zaudējumus parādniekam, kā rezultātā cieš parādnieka spēja izpildīt saistības pret kreditoriem, tad zaudējumus cieš gan pats parādnieks, gan vienlaikus arī kreditori.⁵⁶

Veicot grozījumus Maksātnespējas likuma regulējumā attiecībā uz darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem likumdevējs mainījis subjektu, kuram tiek nodarīti jeb radīti zaudējumi. Likuma anotācija nemin apstākļus, kas bija par pamatu šādām izmaiņām. Autora ieskatā būtu vēlams saprast kādēļ šādas izmaiņas veiktas un vai tās ir uzlabojušas maksātnespējas procesa ietvaros veicamo darījumu apstrīdēšanas procesa regulējumu.

Pirmkārt, jānoskaidro, kāda ir atšķirība starp abiem regulējumiem. Attiecīgi gadījumā, ja maksātnespējas procesa ietvaros, darījumu apstrīdēšanas kontekstā tiek vērtēts zaudējumu radīšanas priekšnoteikums parādniekam nav šaubu, ka jāvērtē apstākļi vai parādnieks piedzīvo jebkādu mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu izdevumus un citas mantiski novērtējamās tiesību aizskāruma sekas.

Otrā gadījumā būtu jākonstatē vai parādnieka kreditori piedzīvo jebkādu mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu izdevumus un citas mantiski novērtējamās tiesību aizskāruma sekas.

⁵⁶ Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros”, 20.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

Ar jēdzienu “manta” īstā nozīmē saprotams visu to naudā novērtējamo subjektīvo tiesību kopums, kas pieder konkrētam tiesību subjektam.⁵⁷

Jānorāda, ka parādnieka kreditori nevar piedzīvot mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, jo iespējamo zaudējumu radīšanas brīdī manta pieder parādniekam. Tātad atšķirībā no zaudējumu radīšanas pašam parādniekam, kreditoriem var rasties un līdz ar to var konstatēt tikai potenciālās peļņas atrāvumu.

Kreditoram nākotnes peļņas atrāvums var izpausties parādnieka darbībā, t.i., rīcībā ar parādniekam piederošo mantu, tā piemēram, mantas samazinājums, zudums vai bojājums, kā arī papildus saistību uzņemšanās cēloņsakarīgi varētu norādīt uz kreditora nākotnes peļņas atrāvumu. Vērtējot vai kreditoriem nodarīti zaudējumi jāņem vērā, ka vēsturiskais regulējums likumā “Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” paredzēja zaudējumu nodarīšanu kreditoriem, t.i., visiem kreditoriem kopā nevis vienam konkrētam kreditoram.

Nav šaubu, ka vieglāk būtu konstatēt darbību ar ko nodarīti zaudējumi pašam parādniekam. Tomēr modelējot potenciālus kāzus autors nonāca pie secinājuma, ka var būt situācijas, kad kreditori kā kopums var ciest zaudējumus, bet parādnieks nē. Tā piemēram, pavisam vienkārša situācija rodas, ja parādnieks veic parāda maksājumu par labu vienam no kreditoriem, bet tai par laikā pastāv citi kreditoru prasījumi, kas nesaņem tiem pienākošos maksājumus. Šādā situācijā zaudējumi parādniekam nerodas, jo izlietojot savus aktīvus saistību dzēšanai, dzēšas arī pati saistība, kas rezultātā nerada zaudējumus parādniekam. Turpretī situācijā, ja tiktu vērtēts vai šāda rīcība nerada zaudējumus kreditoru kopumam, visticamāk varētu secināt, ka pie zināmiem apstākļiem tiek radīts zaudējums kreditoru kopumam.

Lai izvairītos no šādām situācijām likumdevējs vienkārši Maksātnespējas likumā ir iekļāvis normu, t.i., 99.pantu, kas liedz šādi rīkoties, vai gadījumos, ja parādnieks ir šādi rīkojies īsi pirms maksātnespējas pasludināšanas, tad administrators var lūgt kreditoru atgriezt samaksāto naudas summu parādnieka kontā. Tomēr, šādai prasībai ir noteikts termiņš 6 mēneši pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas, kas ir salīdzinoši īss termiņš, ņemot vērā faktisko situāciju, proti, ka daudz maksātnespējas procesi tiek uzsākti novēloti. Autora ieskatā Maksātnespējas likuma 99.panta regulējums, vērtējot to kopsakarā ar Maksātnespējas likuma 96.pantā paredzēto zaudējumu nodarīšanu parādniekam rada tādas situācijas kā iepriekš aprakstīts, t.i., kad zaudējumi var rasties kreditoru kopumam, bet ne parādniekam.

⁵⁷ Kalniņš, E. Mantas jēdziens civiltiesībās. Juridiskā zinātne Nr.1, 2010.gads. 150.lp.

Tomēr neskaidrība un zināmas problēmas saskatāmas sarežģītākās situācijās, tā piemēram līdzīgu kāzusu skatīja Augstākā tiesa un 2019.gada 16.decembrī spriedumā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019 norādīja, ka izskatot rakstveida procesā maksātnespējīgās SIA „VMS Group” kasācijas sūdzību par Vidzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2018.gada 13.marta spriedumu maksātnespējīgās SIA „VMS Group” prasībā pret SIA „KOMPĀNIJA AVOTIŅI” par komercķīlas līguma atzīšanu par spēkā neesošu, komercķīlas tiesības izbeigšanu un komercķīlas dzēšanu, un SIA „KOMPĀNIJA AVOTIŅI” pretprasībā pret maksātnespējīgo SIA „VMS Group” par nodrošinātā prasījuma atzīšanu, nolēma atcelt Vidzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2018.gada 13.marta spriedumu un nodot lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.

Tiesā tika skatīta lieta, kur MSIA „VMS Group” administratore cēlusi prasību tiesā pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas 2.punktu, kas paredz administratora pienākumu izvērtēt parādnieka darījumus un celt prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu neatkarīgi no šā darījuma veida, ja tas noslēgts triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas un tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi, turklāt persona, ar kuru vai kurai par labu noslēgts darījums, zināja vai tai bija jāzina par šādu zaudējumu nodarīšanu.⁵⁸

Darījums ko maksātnespējas administratore lūdz atzīt par spēkā neesošu bija noslēgts komercķīlas līgums, kura rezultātā tika reģistrēta komercķīla par labu vienam no parādnieka kreditoriem. Zīmīgi, ka maksātnespējas administrators prasību tiesā bija cēlis pamatojoties tieši uz Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas 2.punktu.

Komercķīla ir ķīlas tiesība, kas šajā likumā noteiktajā kārtībā reģistrēta komercķīlu reģistrā.⁵⁹ Kā zināms ķīlas tiesība ir lietu tiesību uz svešu lietu (841. p.), uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu tādā kārtā, ka viņš var no tās dabūt šā prasījuma samaksu.⁶⁰ Komercķīla ir viens no ķīlas tiesību paveidiem. Ķīlas tiesība kalpo kā saistības nodrošinājums un līdz ar to pati par sevi nekādā veidā nepasliktina saistību apmēru, vai arī nesamazina mantas apmēru.

⁵⁸ Augstākās tiesas 2019.gada 16.decembra spriedumā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019

⁵⁹ Komercķīlas likums. LR likums. Izdevējs: Saeima. Pieņemts 1998.gada 21.oktobrī. Stājies spēkā 1999.gada 1.martā. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 30.10.2020]

⁶⁰ Civillikums 1278.pants. LR likums. Pieņemts: 28.01.1937.; spēkā ar 01.03.1993.; "Valdības Vēstnesis", 46, 26.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90220> [aplūkots: 30.10.2020]

Var izdarīt secinājumu, ka noslēdzot komercķīlas līgumu tas pilnībā nekā neietekmē parādnieka mantas, vai saistību apmēru. Līdz ar to, noslēdzot komercķīlas līgumu nav konstatējams zaudējumu radīšanas fakts.

Iepriekš minētajā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019, līdzīgi lēmumi arī pirmās instances un apelācijas instances tiesa, proti, norādot, ka lietā nav pierādīta zaudējumu nodarīšana parādniekam, uzskatot, ka komercķīlas līguma noslēgšanas fakts pats par sevi nav radījis zaudējumus. Komercķīlas reģistrēšanu tiesas vērtējušas kā pasākumu veikšanu prasītājas finansiālā stāvokļa stabilizēšanai, jo tādā veidā prasītāja varējusi turpināt izmantot ieķīlātās ražošanas iekārtas, turpināt uzņēmējdarbību, iegūt līdzekļus un norēķināties ar kreditoriem.⁶¹

Vērtējot kāzusa apstākļus ņemot vērā, ja normatīvais regulējums būtu tāds kāds tas bija likumā „Par uzņēmumu un uzņēmējdarbību maksātnespēju” 69. pantā, tad lietā varētu apgalvot, ka komercķīlas līguma noslēgšana, kura rezultātā tika reģistrēta komercķīla par labu vienam no parādnieka kreditoriem ir radījusi zaudējumus kreditoru kopumam, jo samazinātos potenciāli atgūstamā naudas summa, kas pienāktos pārējiem kreditoriem (neņemot vērā kreditoru, kam tika uzlabots status no nenodrošinātā kreditora uz nodrošināto kreditoru) kā kopumam. Protams, šāda argumentācija būtu nesaraujami saistīta ar kreditoru vienlīdzības principu maksātnespējas procesā.

Līdzīgi arī jau minētajā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019 Augstākā tiesa norādījusi, ka jāatzīst par pamatotiem kasācijas sūdzībā norādītos argumentus, proti, ka tiesa nepareizi interpretējusi Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas 2.punktā ietvertu zaudējumu jēdzienu. Maksātnespējas likuma darījumu apstrīdēšanas institūta būtība ir nodrošināt kreditoru prasījumu apmierināšanu un novērst tādu parādnieka rīcību, kas kaitē kreditoru kopuma interesēm. Vērtējot vai ar apstrīdēto darījumu nodarīti zaudējumi, tiesām jāvadās ne tikai no vispārējiem Civillikuma noteikumiem, bet jāņem vērā arī Maksātnespējas likuma mērķis – veicināt finansiālās grūtībās nonākušā parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus (sk. Maksātnespējas likuma 1.pants). Tādējādi likuma prioritārais mērķis ir parādnieka saistību izpilde, līdz ar to, vērtējot darījumu atbilstoši Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas 2.punktam, noskaidrojams vai kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgais darījums nebūtu noslēgts.⁶²

⁶¹ Augstākās tiesas 2019.gada 16.decembra spriedumā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019

⁶² Ibid

Judikatūrā ir nostiprināts apstākļi, ka apstrīdamo darījumu kopums neaprobežojas tikai ar to darījumu apstrīdēšanu, kas tieši radījuši kaitīgās sekas parādnieka mantas samazinājuma veidā (tiešus zaudējumus), tie var izpausties arī kā tiešus zaudējumus neradoši darījumi, kas ietekmējuši parādnieka aktīvus. Negatīvā ietekme uz aktīviem var izpausties aktīvu neto vērtības (kopējie aktīvi mīnus kopējās saistības) samazināšanā. Piemēram, ja aktīvi tiek atsavināti bez atlīdzības vai par neadekvāti zemu cenu. Tāpat negatīva ietekme var būt arī nevienlīdzīgai attieksmei pret vienā prioritātes rangā esošiem kreditoriem (piemēram, maksājot vai sniedzot nodrošinājumu vienam nenodrošinātajam kreditoram, tai pašā laikā neveicot maksājumus citiem).⁶³

Konkrētajā gadījumā secināms, ka, slēdzot komercķīlas līgumu un reģistrējot komercķīlu par labu vienam no kreditoriem laikā, kad arī citu kreditoru saistību izpildes termiņi bija jau iestājušies, pretēji vienlīdzības principam radīta priekšrocība vienam kreditoram, tādā veidā kaitējot kreditoru kopuma interesēm, kas samazina katra nenodrošinātā kreditora proporcionālo daļu no maksātspējas procesā atgūstamajiem līdzekļiem.⁶⁴

Tiesa minētajā lietā pamatojoties uz kreditoru vienlīdzības principu, secina, ka to pārkāpjot tiek kaitēts kreditoru kopuma interesēm. Autora ieskatā tiesa ir nonākusi pie pareiza secinājuma. No tiesas sprieduma var secināt, ka tā palielina Maksātspējas likuma 96.pantā iekļautā subjekta loku, proti, par zaudējumiem uzskatot arī tādus zaudējumus, kas radīti kreditoru kopumam. Autors secina, ka Augstākā tiesa pretēji pirmo divu instanču tiesām nav šauri vērtējusi zaudējumu nodarīšanu parādniekam, bet atzinusi, ka zaudējumi ir nodarīti kreditoru kopumam.

Tāpat autora ieskatā tiesas izdarīta atsauce uz Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātspējas procesu ietvaros” 2013/2014, 4.lpp izteikto tēzi, nepaskaidro apstākļus kā tiesa secinājusi, ka konkrētajā situācijā ir nodarīti zaudējumi parādniekam. Autora ieskatā šī tēze paskaidro, ka zaudējumi var izpausties arī kā tiešus zaudējumus neradoši darījumi, kas ietekmējuši parādnieka aktīvus, kam var piekrist, bet tēzes turpinājums nedod skaidrojumu kā nevienlīdzīga attieksme pret vienā prioritātes rangā esošiem kreditoriem var ietekmēt zaudējumu nodarīšanas faktu parādniekam.

⁶³ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātspējas procesu ietvaros” 2013/2014, 4.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

⁶⁴ Augstākās tiesas 2019.gada 16.decembra spriedumā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019

Spriedumā ir atrodama arī atsauce uz Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma, kura izriet, ka darījumi, kuru rezultātā kreditors ir guvis lielāku proporcionālu apmierinājumu nekā citi kreditori, ir apstrīdami. Šo darījumu apstrīdēšanas pamatā ir atziņa – ja šādi darījumi notiek īsi pirms maksātnespējas, tie nonāk pretrunā ar kreditoru vienlīdzības principu un dod nepamatotas priekšrocības atsevišķiem kreditoriem.⁶⁵

Autors piekrīt šādai Augstākās tiesas tēzei, kā arī neapšaubu, ka šādi gadījumi pastāv un līdz ar to ir arī apstrīdami, bet autora ieskatā tā tieši norāda, ka apstrīdot darījumu pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 96.pantu zaudējumu kritērija noteikšana nevar tikt attiecināma tikai uz parādniekam nodarītajiem zaudējumiem.

Pie šādiem apstākļiem jāsecina, ka tiesas vērtējot zaudējumu nodarīšanas faktu ir paplašinājušas subjekta loku kam var tikt nodarīti zaudējumi, proti, tiesas ieskatā zaudējumu nodarīšanas priekšnoteikums būs izpildīts gan situācijās, kad zaudējumi tiek nodarīti pašam parādniekam, gan situācijās, kad zaudējumi tiek nodarīti kreditoru kopumam.

To apstiprina arī citi tiesu nolēmumi, proti, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012.gada 17.decembra spriedumā lietā Nr.PAC- 0731 un 2012.gada 21.decembra spriedumā lietā Nr.PAC-1566 ir skaidrojusi, kāds darījums ir uzskatāms par tādu, kas nodarījis zaudējumus parādniekam. Tiesas noteikusi, ka Maksātnespējas likuma 92. pantā (lietā tiek piemērots 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likums) lietotais jēdziens „darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam” tulkojams maksātnespējas tiesību izpratnē, ņemot vērā Maksātnespējas likuma 1. pantā deklarēto šā likuma mērķi – veicināt maksātnespējas subjekta maksātnespējas atjaunošanu un aizsargāt kreditoru kopuma intereses parādnieka ierobežotas maksātnespējas vai maksātnespējas gadījumā. Saskaņā ar minēto darījums atzīstams par spēkā neesošu, ja tiek konstatēts, ka parādnieka iespējas saglabāt maksātnespēju, turpinot normālu saimniecisko darbību, vai kreditoru iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgais darījums nebūtu noslēgts un neiestātos no tā izrietošās tiesiskās sekas – mantas aktīvu masas samazinājums vai pasīvu masas palielinājums.⁶⁶

Turpinot zaudējuma jēdziena izpratni Maksātnespējas likuma ietvaros Augstākā tiesas Civillietu tiesu palāta savā 2013. gada 11. februāra spriedumā lietā Nr. PAC- 0526 norādīja, ka Maksātnespējas likuma 92. panta kā vispārējās normas izpratnē, pretēji speciālajam

⁶⁵ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros” 2013/2014, 6.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

⁶⁶ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012.gada 17.decembra spriedums lietā Nr.PAC- 0731 un Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.PAC-1566

regulējumam, kas ietverts Maksātnespējas likuma 93., 94., 95. pantā, kur norādīti papildu speciālie darījumu apstrīdēšanas pamati, apstrīdamo darījumu kopums neaprobežojas tikai ar darījumu apstrīdēšanu, kas tieši radījuši kaitīgās sekas mantas samazinājuma veidā (tiešus zaudējumus). Turklāt zaudējumu atlīdzības prasība var pastāvēt arī bez prasījuma par zaudējumu apstrīdēšanu. Šīs normas ietvaros apstrīdami ir arī tādi darījumi, kas pastarpināti izraisījuši kaitīgās sekas parādniekam un/vai kreditoru kopumam, kuram iespējas gūt apmierinājumu no parādnieka mantas būtu lielākas, ja attiecīgie darījumi netiktu veikti.

Maksātnespējas likuma 92. panta izpratnē lietotais „zaudējumu” jēdziens nav lietots tikai Civillikuma 1770. panta izpratnē, bet gan plašāk, apzīmējot visas kaitīgās sekas, kas samazina parādnieka mantas masu vai palielina pasīvu masu. (..)„darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam” ir jātulko īpašā, t.i., maksātnespējas likumā lietotā jēdziena izpratnē.

Lai nodibinātu Maksātnespējas likuma 92. panta piemērošanas tiesisko sastāvu, apstrīdamajam darījumam ir jābūt tādām, ar ko neattaisnoti izraisītas parādniekam kaitējošas izmaiņas (gan tiešā, gan pastarpinātā veidā) viņa mantā (cēloniskais sakars). Par kaitējošām un neattaisnoti izraisītām sekām maksātnespējas kontekstā ir runa tad, ja no saimnieciskā (ekonomiskā) viedokļa darījumi nav attaisnojami, turklāt, iestājoties papildu apstākļiem, kam nav jābūt pašam darījuma noslēgšanas faktam, notiek negatīvas izmaiņas parādnieka mantā (samazinās parādnieka mantas aktīvu masa vai palielinās pasīvu masa), kaitējot kā parādniekam, tā kreditoru kopuma iespējām gūt apmierinājumu no parādnieka mantas.⁶⁷

Autors norāda, ka uz šo brīdi jau var teikt, ka tiesu praksē ir skaidri iesakņojusies tēze, ka vērtējot vai darījums atzīstams par spēkā neesošu maksātnespējas procesa ietvaros, priekšnoteikums zaudējumu esamība ir attiecināms arī uz kreditoru kopuma interesēm. Autors piekrīt šādam tiesas secinājumam, jo tas saskan ar Maksātnespējas likuma mērķi veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus⁶⁸.

Pretējā gadījumā, ja zaudējumu priekšnoteikums tiktu vērtēts šauri, proti, vai zaudējumi ir nodarīti parādniekam, varētu nonākt pie situācijām, kur Maksātnespējas likuma regulējums varētu tikt izmantots ļaunprātīgi un dažkārt acīmredzamās situācijās tiktu nodarīti zaudējumi kreditoru kopumam, tādējādi nepildot Maksātnespējas likuma mērķi – veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi.

⁶⁷ Augstākā tiesas Civillietu tiesu palāta 2013. gada 11. februāra spriedums lietā Nr. PAC- 0526

⁶⁸ Maksātnespējas likums. LR likums. Pieņemts LR Saeimā 01.11.2007.; spēkā ar 01.01.2008.; zaudējis spēku ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis Nr.188 (3764), 22.11.2007. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

Pieminētie tiesas spriedumi un secinājumi tiešā veidā norāda, ka Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas pirmajā un otrajā punktā iekļautais formulējums “parādniekam ir nodarīti zaudējumi” ir neveiksmīgs.

Secīgi autoram rodas jautājums vai minēto Maksātnespējas likuma regulējumu būtu nepieciešams papildināt ar norādi par “zaudējumu nodarīšanu parādniekam un/vai kreditoriem” vai pietiktu ar norādi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem kā tas bija minēts likumā „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69.pantā. Lai atbildētu uz iepriekš izteikto jautājumu būtu jānoskaidro vai pastāv iespēja, ka nodarot zaudējumus parādniekam var netikt aizskartas kreditoru kopuma intereses. Kā norādīts iepriekš ar zaudējumu būtu jāsaprot jebkāds mantas samazinājums, zudums vai bojājums, kā arī peļņas atrāvums, papildu izdevumi un citas mantiskas novērtējamas tiesību aizskāruma sekas.

Autora ieskatā nav konstatējama situācija, kad parādniekam piederošās mantas samazinājuma rezultātā vai papildus izdevumu veidošanās varētu nesamazināties kreditoru potenciālo peļņu. Jāņem vērā, ka maksātnespējas procesa norises gadījumā jebkurš parādnieka mantas samazinājums vai papildus izdevumi tiešā veidā ietekmē kreditoru, kurš būs pieteicies konkrētajā maksātnespējas procesā un maksātnespējas administrators būs atzinis tā prasījumu. Minētās situācijas likumsakarība ir loģiska un pašsaprotama, proti, vienkāršiem vārdiem izsakoties nav iespējams dalīt mantu (kreditoru starpā), kas vairs nav parādnieka rīcībā.

Tieši pretēji, būtu neloģiski, ja parādniekam rastos zaudējumi, bet minētie zaudējumi neradītu potenciālo ieņēmumu atrāvumu kreditoram pie apstākļiem, kad skaidri zināms, ka ja aktīvi būtu parādnieka rīcībā tie tiktu godīgi, atbilstoši normatīvajam regulējumam sadalīti starp parādnieka kreditoriem.

Aplūkojot citu valstu maksātnespējas likuma regulējumus autors secina, ka arī piemērām Vācijas normatīvajā regulējumā tiesības apstrīdēt darījumus ir īstenojamas gadījumā, ja zaudējumi ir nodarīti kreditoriem. Proti, Vācijas Bankrota kodeksa 133.panta pirmā daļa noteic, ka parādnieka veikts darījums pēdējo 10 gadu laikā pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas ar mērķi pasliktināt kreditora stāvokli var tikt apstrīdēts, ja otra puse zināja par parādnieka darbībām. Zināšana ir parezumējama, ja otra puse zināja par parādnieka nenovēršamo maksātnespēju un attiecīgi tika pasliktināts kreditoru stāvoklis.⁶⁹

⁶⁹ Insolvenzordnung [Bankrota kodekss]. Vācijas Republikas likums. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/insolvenzordnung/BJNR286600994.html> [aplūkots 30.10.2020.]

Līdzīgs regulējums ir arī Igaunijas Bankrota likumā. Minētā likuma 6.nodaļā paredzētas, ka tiesa pēc administratora prasības var atzīt par spēkā neesošu darījumu, kas noslēgti piecu gadu laikā pirms pagaidu administratora iecelšanas dienas, ja parādnieks apzināti nodarīja zaudējumus kreditoru interesēm un darījuma otra puse ir ar parādnieku saistītā persona, kura zināja vai tai bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu.⁷⁰

Arī tiesu prakses attīstība vērtējot zaudējumu nodarīšanas faktu maksātnespējas likuma izpratnē norāda, ka tās jau sākotnēji, kopš likuma „Par uzņēmumu un uzņēmējdarbību maksātnespēju” zaudējumu nodarīšanas faktu konstatēja parādnieka kreditoru kopumam, tieši tā pat kā tas tika darīts piemērojot 2007.gada Maksātnespējas likumu (skatīt iepriekš minētos spriedumus, piemēram, 2013. gada 11. februāra spriedums lietā Nr. PAC- 0526). Visbeidzot, jāsecina, ka tiesas arī pamērojot spēkā esošā Maksātnespējas likuma regulējumu zaudējumu esamības faktu maksātnespējas procesā vērtē attiecība arī pret kreditoru kopuma interesēm (skatīt iepriekš minēto spriedumu, piemēram, Senāta 2019.gada 16.decembra spriedumā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019).

Autors ieskatā būtu nepieciešami grozījumi Maksātnespējas likuma 96.pantā, jo kā iepriekš secināts, tiesu prakse liecina, ka maksātnespējas procesa ietvaros zaudējumu esamības faktu nav pareizi attiecināt tikai uz parādnieku. Šāda tiesību normas interpretācija var radīt situāciju, ka kreditoru kopuma interesēm tiek nodarīti zaudējumi, kas nebūtu savienojams ar maksātnespējas likuma mērķi – veicināt finansiālās grūtībās nonākušā parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus.

Tāpat aplūkotajos citu valstu normatīvajos regulējumos veiksmīgi strādā tiesību normas, kas paredz, ka maksātnespējas procesā nodarot zaudējumus kreditoriem (ne parādniekam) darījums var tikt apstrīdēts. Arī jau pieminētā tiesu prakse Latvijā diezgan pārliecinoši apgalvo, ka būtu ņemams vērā apstāklis, ka zaudējumi, ja tie tiek nodarīti kreditoru kopumam izpilda priekšnoteikumu, lai lūgtu atzīt darījumu par spēkā neesošu.

Iepriekšminētie apstākļi autora ieskatā visnotaļ skaidri norāda, ka Maksātnespējas likuma 96.panta regulējumam vajadzētu tikt papildinātam vismaz ar norādi par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem un ne tikai parādniekam.

⁷⁰ Pankrotiseadus [Bankrota likums] 110.pants. Igaunijas Republikas likums. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/511072014018/consolide/current> [aplūkots: 09.12.2020].

2.4. Iesaistīto personu subjektīvā attieksme

Pēdējais no apskatītajiem priekšnoteikumiem, lai atzītu par spēka neesošu darījumu, ko noslēdzis parādnieks maksātnespējas procesā ir iesaistīto personu jeb darījuma partneru subjektīvā attieksme.

Darījuma dalībnieku subjektīvajai attieksmei pret darījumu, t.i., vai darījuma dalībnieki apzinājās vai viņiem bija jāapzinās, ka ar darījumu tiek nodarīti zaudējumi parādniekam un kreditoriem, ir nozīme tikai tad, ja tiek konstatēta zaudējumu esamība.⁷¹

Jānorāda, ka ne visos gadījumos ir nepieciešams vērtēt iesaistīt personu subjektīvo attieksmi. Subjektīvās attieksmes vērtējums nav nepieciešams gadījumos, kad darījums ir noticis pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas vai četrus mēnešus pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas.⁷² Situācijās, kad vērtējums nav nepieciešams pietiek, ja tiek noskaidrots darījums, ar ko nodarīti zaudējumi.

Tomēr situācijās, kad darījums norisinājies ātrāk kā četrus mēnešus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas ir nepieciešams iesaistītas personas subjektīvās attieksmes kritērija vērtējums.

Iesaistās personas subjektīvā attieksme ir neapšaubāmi saistīta ar fizisku personu, t.i., gadījumos, kad darījuma partneris ir juridiska persona, ir nepieciešams vērtēt juridiskās personas pārstāvju subjektīvo attieksmi. Juridiska persona nepastāv pati par sevi, bet tās darbību realizē konkrētas fiziskas personas. Kā skaidro Augstākā tiesa, juridiskas personas taista tiesiskos darījumus caur saviem likumīgajiem pārstāvjiem (Civillikuma 1410.panta otrā daļa), kuri savas kompetences ietvaros arī pauž juridiskās personas gribu un tās vārdā noslēdz juridiskai personai saistošus tiesiskus darījumus.⁷³

Maksātnespējas likums subjektīvās attieksmes noskaidrošanai izvirza vērtējumu vai iesaistītās personas “zināja vai tām bija jāzina” par zaudējumu nodarīšanu. Minētais vērtējums “zināja vai tām bija jāzina” ir izplatīts kritērijs dažādās tiesību nozarēs, kur nepieciešams konstatēt personas subjektīvo attieksmi pret kādu darbību. Tā piemēram, kriminālprocesa ietvaros tiek noskaidrota personas subjektīvā attieksme pret noziedzīgu nodarījumu, t.i., tiek

⁷¹ Jauja H. Ieskaista apstrīdēšana juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros. Jurista Vārds, 05.01.2016., Nr. 1 (904), 18.-23.lpp.

⁷² Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas pirmais punkts. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012. gada 1.februāra spriedums Lietā Nr. SKC-10/2012

vērtēts vai persona zināja vai tai bija jāzina par savām noziedzīgajām darbībām, kas, piemēram, var būt par pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības vai citos gadījumos piemēram, bargāka soda piemērošanai. Līdzīgi arī vērtējumu zināja vai bija jāzina bieži var sastapt Valsts ieņēmumu dienesta izdotajos administratīvajos aktos, kur dažādās nodokļu lietās tiek vērtēts vai personas iesaistoties tā sauktajās “darījumu ķēdēs” zināja vai vajadzēja zināt par iesaisti krāpnieciskās, ļaunprātīgās darbībās. Tātad arī administratīvā procesa ietvaros tiesām bieži nākas vērtēt personas subjektīvo attieksmi.

Nav šaubu, ka personas subjektīvās attieksmes kritērijs ir viss sarežģītāk konstatējama kritērijs ko Maksātnešpējas likums izvirza, lai atzītu kādu darījumu par spēkā neesošu, jo personas subjektīvo attieksmi gandrīz vienmēr nebūs iespējams konstatēt ar tiešiem pierādījumiem.

Darījumi, kuru mērķis ir padarīt neiespējamu, kavēt vai novilcināt kreditoru prasījumu apmierināšanu, ir saistīti ar aktīvu atsavināšanu, padarot tos nepieejamus kreditoru prasījumu apmierināšanai. Parasti tie rada zaudējumus nenodrošinātajiem kreditoriem, un tajos jāpierāda subjektīvais parādnieka nodoms. Parasti nav tiešu pierādījumu, bet gan netieši pierādījumi, kas norāda uz šādu darījumu tipiskiem elementiem (pazīmēm):

- darījums ir noticis ar tieši vai netieši saistītajām personām
- nav pretizpildījuma vai tas ir neadekvāts
- parādnieks jau ir bijis maksātnešpējīgs darījuma brīdī vai kļuvis maksātnešpējīgs pēc darījuma vai tā rezultātā
- pēc tam, kad ir kļuvušas zināmas finansiālās problēmas vai saņemts kreditora brīdinājums par piedziņas darbībām, ir jau notikušas līdzīgas vai sērijveida darbības, lai atsavinātu aktīvus
- kopējā darījumu hronoloģija, piemēram, darījums veikts uzreiz pēc tam, kad ir uzņemtas lielas saistības
- parādnieks darījumu ir noklusējis, īpaši, ja tas veikts ārpus parastās komercdarbības vai ar fiktīvu darījumu partneri

- parādnieks vai tā pārstāvji izvairās.⁷⁴

Darījumi, kam ir pazemināta mantiskā vērtību var būt apzināti vērsti uz kreditoru interešu aizskārumu, taču var pastāvēt arī situācijas, kad parādnieks pārdod aktīvus par samazinātu vērtību, t.i., cenu, lai īstermiņā risinātu finanšu līdzekļu trūkumu bez patiesa nodoma kaitēt kreditoru interesēm. Tomēr darījumu apstrīdēšanas kritēriji mēdz fokusēties uz darījuma apmaiņas vērtību. Pārsvarā bezatlīdzības darījumi vai darījumi par samazinātu vērtību aizdomu perioda laikā tiek uzskatīti par tādiem darījumiem, kas ir apstrīdami. Tomēr citās valstīs tiek prasīts pierādīt arī darījuma negatīvās sekas uz parādnieku – vai nu parādnieks ir palicis bez līdzekļiem, vai bijis vai kļuvis maksātnespējīgs darījuma rezultātā.⁷⁵

Tiesu praksē vērtējot apstākļus vai iesaistītā persona zināja vai tai bija jāzina par zaudējumu nodarīšanu parādniekam un/vai kreditoriem tiek vērā ņemti viss dažādākie pierādījumi un apstākļi, līdz ar to nav vienotas formulas kā prezumēt, ka personai vajadzēja zināt par iesaisti kādās darbībās. Šāda situācija arī rada dažādus viedokļus, kas nozīmē tiesu spriedumos konstatējami dažādi rezultāti līdzīgos apstākļos.

Tā piemēram, vienā no lietām tika konstatēts, ka parādnieks SIA „Rindeks” kopš 2005. gada nebija norēķinājies ar vienu no kreditoriem par saņemto preci. 2006. gadā augustā kreditors brīdināja parādnieku par maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu. Savukārt parādnieks trīs dienu laikā pēc brīdinājuma saņemšanas noslēdza līgumu ar SIA „E.S. Vira” par sev piederoša nekustamā īpašuma atsavināšanu. Līgums paredzēja darījuma konta atvēršanu un īpašuma tiesību reģistrāciju uz ieguvēja vārda pēc pirkuma maksas saņemšanas, taču šāds konts netika atvērts. SIA „Rindeks” valde uzdeva SIA „E.S. Vira” pārskaitīt naudas līdzekļus divām fiziskajām personām, kas it kā ir parādnieka kreditori, kā arī piekrita, ka SIA „E.S. Vira” tiek ierakstīta zemesgrāmatā kā nekustamā īpašuma ieguvējs, neskatoties uz to, ka pirkuma maksa nebija samaksāta. SIA „E.S. Vira” iegūto īpašumu ar dažu mēnešu intervālu pārdeva tālāk SIA Drafts Realtys, turklāt arī nesaņemot pirkuma maksu. SIA „Rindeks” 2006. gada novembrī pasludināts maksātnespējas process. Maksātnespējas administrators cēla prasību par nekustamā īpašuma atsavināšanas darījumu atzīšanu par spēkā neesošu. Pirmās instances tiesa prasību noraidīja, cita starpā norādot, ka nav pierādījumu, ka abi secīgie nekustamā īpašuma ieguvēji būtu zinājuši par zaudējumu nodarīšanu. Izskatot lietu apelācijas kārtībā, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta ar 2010. gada 3. jūnija spriedumu prasību apmierināja. Analizējot

⁷⁴ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros” 2013/2014, 6.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

⁷⁵ UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004 gads, 174-176 punkts, 143 lpp. Pieejams: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law. [aplūkots: 01.12.2020]

nekustamā īpašuma ieguvēju labticību, tiesa norādīja, ka kopš 2005. gada 20. janvāra, t.i., laikā, kad notika abi atsavināšanas darījumi, Uzņēmumu reģistrā, pamatojoties uz VID lēmumu bija reģistrēts aizliegums parādniekam samazināt pamatkapitālu un veikt amatpersonu un īpašnieku maiņu. Pēc tiesas domām: „*No Uzņēmumu reģistrā ierakstītā VID aizlieguma bija redzams, ka pārdevējam ir nodokļu parādi un atsavinot īpašumu, tiek nodarīti zaudējumi kreditoriem.*” Savukārt kopš 2006. gada 2. oktobra, t.i., laikā, kad pirmais ieguvējs SIA „E.S. Vira” atsavināja nekustamo īpašumu otrajam ieguvējam SIA „Drafts Realtys” Uzņēmumu reģistrā jau bija ieraksts par parādnieka maksātnespējas procesu. Tiesa ņēma vērā arī apstākli, ka gan pirmais, gan arī otrais nekustamā īpašuma ieguvējs tika ierakstīts zemesgrāmatā, pirms tika veikta pirkuma apmaksa, un faktiski apmaksa tikai veikta tikai pēc tam, kad tiesā jau bija celta prasība par darījuma apstrīdēšanu. Turklāt, zinot par SIA „Rindeks” maksātnespējas procesu SIA „E.S. Vira” bija pārskaitījusi pirkuma maksu fiziskajām personām, kuras bija norādījis parādnieka pārstāvis, nevis parādniekam. Šo apstākli tiesa vērtēja kā nelabticības izpausmi.⁷⁶

Atšķirīgi Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta ir lēmusi lietā Nr.PAC-0263. Lietā konstatēts, ka 2007. gada 30. augustā SIA „Būvtehrent” ir cedējusi savas prasījuma tiesības pret SIA „AB Būvkomplekss” Ls 330 831,06 apmērā SIA „Rudus Latvija”, nosakot atlīdzību Ls 283 505,75 apmērā, ko SIA „Būvtehrent” bija parādā SIA „Rudus Latvija”, un vienlaikus ir veikts ieskaits. 2007. gada 29. oktobrī SIA „Būvtehrent” atzīta par maksātnespējīgu. Administrators cēlis prasību saskaņā ar likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. panta pirmās daļas 2. punktu, norādot, ka SIA „Rudus Latvija” ir veikusi ieskaitu, nonākdama privilēģētā stāvoklī, un cedētā prasījuma summa ir lielāka nekā SIA „Rudus Latvija” prasījums pret parādnieku. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja. Analizējot SIA „Rudus Latvija” labticību, tiesa norādīja, ka jau pirms cesijas līguma noslēgšanas atbildētājs bija nosūtījis atkārtotus brīdinājumus SIA „Būvtehrent”, tomēr parāds netika samaksāts, līdz ar to atbildētājam kā uzņēmējam bija jāsaprot, ka darījuma partnerim radušās likviditātes problēmas, kas var norādīt arī uz maksātnespēju. Turklāt arī no 2006. gada pārskata ir konstatējams, ka SIA „Būvtehrent” likviditātes koeficients ir neliels. Atbildētājam kā labticīgam kreditoram šie apstākļi bija jāņem vērā, apzinoties iespējamo darījuma partnera maksātnespēju. Izskatot lietu apelācijas kārtībā, Augstākā tiesa Civillietu tiesu palāta ar savu 2010. gada 11. februāra spriedumu prasību noraidīja. Attiecībā uz atbildētāja labticību tiesa norādīja: [...] fakts, ka atbildētājs pirms cesijas līguma noslēgšanas bija nosūtījis atkārtotas pretenzijas SIA „Būvtehrent” par nepieciešamību samaksāt parādu Ls 283 505,75 apmērā, pats

⁷⁶ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 3. jūnija spriedums lietā Nr.SK-0463. Ar Senāta 07.12.2011. spriedumu nolēmums atstāts negrozīts.

par sevi neliecina, ka atbildētājam bija zināms par nenovēršamo maksātnespējas procesu un līdz ar to – par zaudējumu nodarīšanu pārējiem kreditoriem. Civillietu tiesu palātas ieskatā, minētais fakts apstiprina vienīgi to, ka pušu starpā pastāvēja saistības, kuru dzēšanai bija nepieciešams meklēt iespējamus risinājumus, kas arī tika darīts. Pamatoti ir arī atbildētāja iebildumi par to, ka pirms darījumu slēgšanas juridisku personu starpā neviens likums neuzliek par pienākumu tām savstarpēji pārliecināties par pretējās puses finansiālo stāvokli. Par to, vai slēdzamais darījums būs izdevīgs konkrētajam uzņēmumam, kā tas ietekmēs tā finansiālo stāvokli un iespējamus kreditorus, pirmkārt, ir atbildīga persona, kas šo uzņēmumu darījumā pārstāv, nevis darījuma partneris. Bez tam jāņem vērā, ka partnera iespējas iegūt objektīvu, pilnīgu un aktuālu informāciju par pretējās puses finansiālo stāvokli ir ierobežotas, un iepriekšējā gada bilance vien pilnvērtīgu informāciju nesniedz.⁷⁷

Nevar nepieminēt, ka tiesai ir taisnība par apstākli, ka likums tieši neuzliek par pienākumu darījumu pusēm noskaidrot otras puses finansiālo stāvokli darījumu slēgšanas brīdī, turklāt informācijas iegūšanas iespējas ir ierobežotas.

Atkarībā no tā, cik augstu tiesu praksē tiks nolikta otras puses labticības latiņa, ir atkarīgs tas, cik rūpīgi otra darījumu puse pieies darījumu slēgšanai ar parādnieku, kurš atrodas finansiālās grūtības. No vienas puses, likumam un tiesu praksei nebūtu jāattur komersanti no darījumu slēgšanas ar finansiālās grūtībās esošu parādnieku, jo tādā veidā tiktu tikai samazinātas parādnieka iespējas atrisināt finansiālās grūtības. It īpaši ja ir runa par darījumiem, kas tiek slēgti parastās komercdarbības ietvaros.⁷⁸

Bez tam jānorāda, ka gadījumā, ja iesaistīšanās sev izdevīgā darījumā tiesu praksē tiktu vērtēs kā zināms indikators par iesaisti darījumā ar personu, kas iespējams atrodas finansiālās grūtības radītu neveselīgu komerciālo vidi, kur personām pirms katra sev izdevīgā darījuma būtu jāveic nepamatota darījuma partnera analīze.

Autors vērs uzmanību, ka subjektīvās attieksmes noskaidrošana nav sarežģīts jautājums no tiesību normu interpretācijas un piemērošanas viedokļa, bet problēmas rada faktisko apstākļu vērtējums un mērauklas, kad ir pietiekami, lai konstatētu, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt par zaudējumu nodarīšanu kreditoriem.

⁷⁷ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 11. februāra spriedums lietā Nr.PAC-0263

⁷⁸ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros” 2013/2014, 34.lpp Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020]

Līdzīga situācija ir novērojama arī jau pieminētajā administratīvajā procesā, kur tiesai ir pienākums gandrīz katrā ar nodokļa uzrēķinu saistītā lietā vērtēt personas subjektīvo attieksmi un iespējams tieši tāpēc administratīvajā procesā šis mērauklas vērtējums ir attīstījies tālāk kā tas ir maksātspējas lietās.

Tieši šī iemesla dēļ autors analizējis arī dažus Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta spriedumus. Tā piemēram, 2019.gada 22.novembra sprieduma lietā Nr. A420549912, SKA-5/2019, izteikta tēze, ka prasīt no nodokļu maksātāja, lai tas veic papildu pārbaudes, var tad, ja konkrētajos apstākļos nodokļu maksātājam vajadzēja rasties objektīvām šaubām par savu darījumu partneri un ja tādēļ bija pamatoti sagaidāms, ka nodokļu maksātājs noskaidros attiecīgo informāciju, lai šīs šaubas novērstu.

Apstākļos, kad darījumus ir iespējams nokārtot bez savstarpējas saskarsmes un papildu informācijas apmaiņas, būtu īpaši jāpamato, kāpēc nodokļu maksātājam būtu jāizrāda lielāka interese par darījumu partneri, kas arī būtu pamats pieteicējai pārmest apzinātu iesaisti nelikumīgos darījumos.⁷⁹

Piemērojot Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tēzi var secināt, ka faktiski tiek pieļautas situācijas, kad parādnieka darījuma partneris varētu nezināt un tam nebūtu jāizrāda interese par darījumu partneri, ja darījuma apstākļi pirmsšķietami nav aizdomīgi. Šādā situācijā iepriekš analizētā Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta spriedums lietā Nr.PAC-0263 (skatīt darba 46-47.lpp) šķiet vēl pamatotāks, jo vērtējot lietas apstākļus īsti nevar izsecināt, ka darījumu partnerim kādā brīdī būtu jārodas sapratīgam šaubām.

Autora prāt ir svarīgi ņemt vērā apstākli, ka vērtējot subjektīvās attieksmes kritēriju administratīvajā procesā tiek īstenots objektīvās izmeklēšanas princips⁸⁰, kā arī atbildētāja pusē vienmēr būs iestāde, kurai ir pieejams liels informācijas resurss un tiesiskie līdzekļi kā iegūt informāciju, līdz ar to administratīvā procesa ietvaros subjektīvās attieksmes kritēriju ir daudz vieglāk pierādīt un pamatot. Tomēr, analizējot dažādus spriedumus autors secina, ka daudzos no gadījumiem tiesa personas subjektīvo attieksmi secina no iesaistīto personu sniegtiem paskaidrojumiem, kas tiek sniegti iestādei, kā arī ne reti salīdzinot dažādu iesaistīto personu liecības tiesā ar liecībām par sākotnēji sniegtiem paskaidrojumiem.

⁷⁹ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 22.novembra spriedums lietā Nr. A420549912, SKA-5/2019

⁸⁰ Administratīvā procesa likums (107.panta 4.daļa). LR likums. Saeima. Pieņemts: 25.10.2001.Stājas spēkā: 01.02.2004. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 30.10.2020]

Turpretim civilprocesa ietvaros maksātnespējas administratora rīcība bieži vien nav ne resursu, ne finanšu līdzekļu, lai veiksmīgi apstrīdētu negodprātīgu darījumu. Tā vietā maksātnespējas administratora rīcībā ir tikai paša parādnieka nodotie grāmatvedības dokumenti un informācija no dažādām datu bāzēm.

Lai arī maksātnespējas administrators savā darbībā ir pielīdzināts valsts amatpersonai, šāds normatīvo aktu regulējums tika ieviests, lai kontrolētu pašu maksātnespējas administratoru, nevis lai piešķirtu plašākas pilnvaras maksātnespējas administratoram. Autora ieskatā iespējams, būtu lietderīgi rosināt maksātnespējas administratoram tiesības pieprasīt kādu skaidrojumu no maksātnespējīgā uzņēmuma darījumu parteriem un vienlaikus uzlikt par pienākumu personām uz šādiem pieprasījumiem atbildēt, tādējādi, radot maksātnespējas administratoram pieejamu vismaz kādu līdzekli, kas varētu kalpot kā darījuma partera subjektīvās attieksmes noskaidrošana jau pirms tiesvedības procesa uzsākšanas.

Arī likumdevējs apzinoties, ka subjektīvo personas attieksmi ir nesamērīgi sarežģīti pierādīt ir radījis regulējumu, kas gan maksātnespējas procesa administratoriem, gan tiesai atvieglo subjektīvā kritērija pierādīšanas pienākumu.

Gan likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību” 69. panta otrā daļa, gan 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likuma 92. panta otrā daļa, gan arī 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 96. panta otrā daļa paredz saturiski vienādu prezumpciju, proti, ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.⁸¹

Lielākoties praksē darījuma otras puses subjektīvā attieksme pret zaudējumu nodarīšanu tiek pierādīta ar ieinteresētās personas prezumpcijas palīdzību. Tiesu praksē ir nostiprinājusies atziņa, ka darījumi, kas slēgti starp juridiskajām personām, ir uzskatāmi par slēgtiem ar ieinteresētajām personām vai šo personu labā, ja fiziskās personas, kas pārstāv vai citādi ir saistītas ar attiecīgajām juridiskajām personām, ir savstarpēji saistītas atbilstoši ieinteresēto personu definīcijai.⁸²

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 72. panta pirmo daļu, par ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku atzīstamas šādas personas:

⁸¹ Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros” 2013/2014, 29.lpp

⁸² Jauja H. Tiesu prakse maksātnespējas procesa lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu. Jurista Vārds, 14.10.2014., Nr. 40 (842), 18.-23.lpp.

1) parādnieka dalībnieki (akcionāri) vai personālsabiedrības biedri, pārvaldes institūciju locekļi;

2) prokūrists un komercpilnvarnieks;

3) persona, kura sastāv ar parādnieka dibinātāju, dalībnieku (akcionāru) vai personālsabiedrības biedru, pārvaldes institūciju locekļiem laulībā, radniecībā vai svainībā līdz otrajai pakāpei;

4) kreditors, kas atrodas vienā koncernā ar parādnieku.⁸³

Konstatēt faktu, ka darījumu partneris ir atzīstams par ieinteresēto personu attiecībā pret parādnieku praksē nav grūti konstatēt nav.

Tā, piemēram, Augstākās Tiesas Civillietu palāta 2012. gada 27. marta spriedumā lietā Nr.PAC-0083 konstatēja, ka parādnieks SIA “Velaks” nepilnus divus gadus pirms parādnieka maksātnespējas iestāšanās dienas ir atsavinājis nekustamo īpašumu J. K., kurš līdz darījuma slēgšanas brīdim bija SIA “Velaks” vienīgais dalībnieks un izpildinstitūcijas loceklis. Tiesa atzina, ka atbildētājs kā pārvaldes institūcijas loceklis ir uzskatāms par ieinteresētu personu attiecībā pret parādnieci (SIA „Velaks”), un uz viņu ir attiecināma likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 69. panta otrajā daļā paredzētā prezumpcija par zaudējumu nodarīšanu.⁸⁴

Tomēr sākotnēji tiesu praksē bija saskatāmas zināmas problēmas ieinteresētās personas kritērija konstatēšanā, piemēram gadījumā, kad Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2009. gada 25. jūnija spriedumā lietā Nr.PAC-0216 konstatēja, ka parādnieks SIA “Varlinde” nepilnu gadu pirms maksātnespējas pasludināšanas atsavināja tai piederošo nekustamo īpašumu SIA “Euro lini”. Lietā tika pierādīts, ka SIA „Varlinde” vārdā darījumā rīkojās valdes loceklis I. I. bet SIA „Eiro lini” vārdā – valdes locekle K. J., kuri ir brālis un māsa. Tiesa nekonstatēja, ka ar darījumu būtu nodarīti zaudējumi parādniekam, un vienlaikus norādīja, ka „ Likuma „Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju” 35. panta pirmās daļas 3. punkts nosaka, ka par ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku atzīstama persona, kura sastāv laulībā, radniecībā līdz trešajai pakāpei vai svainībā līdz otrajai pakāpei ar parādnieka pārvaldes institūciju vai revīzijas institūciju locekļiem. Šajā sakarā Civillietu tiesu palāta atzīst, ka administrators kļūdaini prasījumu par pirkuma līguma atzīšanu par spēkā neesošu pamatojis ar

⁸³ Maksātnespējas likuma 72. panta pirmā daļa. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

⁸⁴ Augstākās Tiesas Civillietu palāta 2012. gada 27. marta spriedums lietā Nr.PAC-0083.

minēto tiesību normu, jo apstrīdētais līgums noslēgts ar juridisku personu, kura nevar sastāvēt radniecībā līdz trešajai pakāpei vai svainībā līdz otrajai pakāpei ar parādnieka pārvaldes institūciju vai revīzijas institūciju locekļiem.”⁸⁵

Turpretī citos, jaunākos tiesu prakses gadījumos, tiesa lēmusi citādi, proti, paplašinot ieinteresēto personu loku un secinot, ka darījumi ir slēgti ar ieinteresēto personu šīs personas labā. Tā tika secināts Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012. gada 4. oktobra spriedumā lietā Nr.PAC-1619, kur tika noskaidrots, ka parādnieks SIA „Carnikavas dārznieks” bija atsavinājis nekustamo īpašumu SIA „Camelia”, kuras dalībnieks un vienīgais valdes loceklis O.G. bija SIA „Carnikavas dārznieks” bijušā dalībnieka un valdes priekšsēdētāja K. G. brālis un bijušā SIA „Carnikavas dārznieks” valdes locekļa H. G. dēls. Tiesa norādīja, ka [...] juridiska persona nepastāv pati par sevi, bet tās darbību realizē konkrētas fiziskas personas. Atbilstoši Civillikuma 1410. pantam juridiskās personas darījumus slēdz caur saviem likumiskajiem pārstāvjiem. Bez likumisko pārstāvju līdzdalības juridiskā persona nevarētu savu darījumspēju īstenot. Tāpēc lietā ir secināms, ka darījums noslēgts ar ieinteresēto personu pret parādnieku, kas nozīmē, ka viņš zināja par zaudējumu nodarīšanu, jo pierādījumi par pretējo lietā nav iesniegti.⁸⁶

Autors norāda, ka pēdējo gadu tiesu praksē vairs nav nācies saskarties ar tiesas spriedumu, kur ieinteresētās personas statuss netiktu attiecināts uz juridiskām personām, kuru dalībnieki vai pārstāvji ir radniecībā vai svainībā ar kādu no parādnieka dalībniekiem vai amatpersonām.

Tomēr zināmu neizpratni radīja situācija, kad tiesai nācās lemt par ieinteresētās personas statusa attiecināšanu uz parādnieka komercpilnvarnieku. Proti, Augstākās tiesas Civillietu departaments 2014. gada 26.novembra lēmumā lietā Nr. SPC-30/2014 norādīja, ka lai personu kā komercpilnvarnieku atzītu par ieinteresēto personu, pamatojoties uz Maksātspējas likuma 72.panta pirmās daļas 2.punktu, ar vienusēji izdotas komercpilnvaras faktu nepietiek - ir nepieciešams konstatēt, ka starp pusēm noslēgts pilnvarojuma līgums. Lietā tika secināt, ka SIA „Ošmaļi” 2009.gada 1.decembrī vienusēji privātā kārtā izdeva pilnvaru Nr. 1/ 12, kas pēc pilnvarojuma satura un apjoma atbilst Komerclikuma 40.panta pirmajā daļā paredzētajām komercpilnvaras pazīmēm. Bet tai pat laikā pilnvarotā persona norādīja, ka starp

⁸⁵ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2009. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0216

⁸⁶ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012. gada 4. oktobra spriedumā lietā Nr.PAC-1619

pusēm nebija noslēgts pilnvarojuma līgums un ka tā nebija pilnvarota SIA „Ošmaļi” vārdā veikt komercdarbību, slēgt ar SIA „Ošmaļi” komercdarbību saistītus atsevišķus darījumus.⁸⁷

Pilnvarojuma līgums un pilnvara ir savstarpēji saistīti, taču nošķirami tiesību institūti. Pilnvaras izdošana ir vienpusējs tiesisks darījums. Pilnvara pati par sevi vēl nesaista pilnvarnieku, un tikai pilnvarnieka piekrišana nozīmē to, ka ir noslēgts pilnvarojuma līgums.⁸⁸

Pie šādiem apstākļiem tiesa atzina, ka pilnvara dod pilnvarniekam tiesības pilnvarotāja vārdā stāties tiesiskajās attiecībās ar trešajām personām, bet neuzliek pienākumu to darīt. Lai arī pilnvarnieka piekrišana pilnvarai nav nepieciešama, tās izdošanas fakts nenozīmē pilnvarniekam uzliktu pienākumu doto uzdevumu izpildīt. Citiem vārdiem, pilnvara piešķir pilnvarniekam vienīgi tiesības. Šāds secinājums, pēc tam noveda pie apstākļa, ka tiesa neatzīst AS „Norvik Banka” par ieinteresēto personu maksātnespējas procesa ietvaros.⁸⁹

Lai arī kopumā vērtējot tiesu praksi jāsecina, ka ieinteresētās personas kritērija noteikšana nesagādā pārāk lielas grūtības (izņemot jau dažus minētos gadījumus), svarīgi atzīmēt, ka ieinteresētās personas esamības fakta konstatēšana uzreiz pati par sevi neliecina, ka parādniekam vai kreditoriem ir nodarīti zaudējumi. Atbilstoši Maksātnespējas likuma 96.panta otrajai daļai, ja darījums, ar kuru nodarīti zaudējumi parādniekam, ir noslēgts ar ieinteresētajām personām attiecībā pret parādnieku vai šo personu labā, uzskatāms, ka šīs personas ir zinājušas par zaudējumu nodarīšanu, ja tās nepierāda pretējo.⁹⁰ Tieši uz šo apstākli norādījusi arī Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. PAC-0616, kur norādīts, ka apstākļi, ka īpašumi ar 2008. gada 28. un 29. februāra līgumiem tikuši atsavināti SIA „Kolkas liedags”, kurā valdes locekļi ir R. D. un V. M., kuriem piederēja arī SIA „Baltijas Zivs” kapitāla daļas, vēl nevar būt par pamatu atzinumam, ka šie darījumi slēgti nolūkā samazināt SIA „Baltijas Zivs” aktīvus, tādējādi nodarot zaudējumus parādniekam un kreditoru kopumam. Apstrīdētie darījumi nav atzīstami par dāvinājumiem, un ar tiem netiek nodarīti zaudējumi parādniekam.⁹¹

Konstatējot parādnieka darījumu ar ieinteresēto personu tiek grozīts subjektīvās attieksmes pierādīšanas nodarīšanas fakta parādīšanas pienākums. Proti, līdzīgi kā jau analizētajās situācijās, kur maksātnespējas procesa administratoram bija jāpamato personas

⁸⁷ Augstākās tiesas Civillietu departaments 2014. gada 26.novembra lēmumā lietā Nr. SPC-30/2014

⁸⁸ Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā.- Rīga: Mans Īpašums, 1998, 572.lpp.

⁸⁹ Augstākās tiesas Civillietu departaments 2014. gada 26.novembra lēmumā lietā Nr. SPC-30/2014

⁹⁰ Maksātnespējas likums. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

⁹¹ Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. PAC-0616

subjektīvā attieksme, ieinteresētajai personai ir jāpierāda, ka tā nezināja par zaudējumu nodarīšanas faktu.

KOPSAVILKUMS

1. Maksātnespējas likumā definētais mērķis ir veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus. Analizējot definēto likuma mērķi un likumā nostiprinātos principos var secināt, ka viens no Maksātnespējas likuma uzdevumiem ir maksimāli apmierināt kreditoru prasījumus.
2. Lai īstenotu maksātnespējas likumā iedibināto mērķi ir svarīgi nepieļaut negodprātīgu un ļaunprātīgu rīcību, kuras rezultātā varētu tikt radītas kaitīgas sekas parādniekam un tā kreditoriem, kas izpaužas kā ļaunprātīgs parādnieka mantas samazinājums vai parādnieka saistību palielinājums.
3. Latvijā līdzīgi kā vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu var apstrīdēt tādu darījumu, kas atbilst skaidri formulētiem kritērijiem, t.i., priekšnosacījumiem, kas ir kumulatīvi kritēriji.
4. Visos maksātnespējas procesa regulējošajos normatīvajos aktos pastāvējušas kopējas pazīmes, proti, apstrīdamais darījums slēgts pēc maksātnespējas uzsākšanas vai zināmu laika periodu pirms (laika periods katrā no likumiem ir mainīgs) un darījums radījis zaudējumus (atšķirīgs subjekts, kam zaudējumi radīti).
5. Laika gaitā maksātnespējas procesa regulējošajos normatīvajos aktos mainījušas administratora tiesības apstrīdēt darījumu maksātnespējas procesā uz pienākumu to darīt. Lai nenoslogotu tiesu sistēmu ar nepamatotām tiesvedībām lietderīgāk būtu atgriezties pie administratora tiesībām nevis pienākuma apstrīdēt darījumus, vienlaikus uzlabojot maksātnespējas administratoru kontroli.
6. Latvijā noteiktais aizdomu perioda termiņš salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm ir samērā īss attiecībā uz darījumiem, kad iesaistītās personas ļaunprātīgi cenšas parādnieka manta atsavināt ieinteresēto personu interesēs.
7. Civillikuma 1415.pants būtu uzskatāms par vispārēju normu iepretim Maksātnespējas likuma 96.pantam. Tomēr jāņem vērā, ka abas tiesību normas izvirza atšķirīgus kritērijus to piemērošanai.

8. Maksātnespējas likumā esošais darījumu apstrīdēšanas pamats nav vienīgais tiesiskais līdzeklis, lai sekmīgi cīnītos ar ļaunprātīgu darbību. Tā piemēram, pastāv iespēja celt prasību tiesā par zaudējumu nodarīšanu pret parādnieka amatpersonām, vai apstrīdēt darījumu piemērojot vispārējo Civilprocesa regulējumu.
9. Tomēr Maksātnespējas likums šī brīža redakcijā nereglamentē savstarpējo mijiedarbību starp dažādajiem tiesiskajiem līdzekļiem, tādēļ dažkārt rodas neskaidrības par pareizā “instrumenta” izvēli.
10. Darījuma jēdziens maksātnespējas procesā tulkojams plaši. Svarīgi vērtēt ne tikai atsevišķu darījumu (līgumu) un tā izpildi, bet parādnieka un trešo personu darbību kopumu, tomēr ar nosacījumu, ka tiek konstatēts, ka personas, kas iesaistās darījumu ķēdē zināja vai tām vajadzēja zināt par zaudējumu nodarīšanu.
11. Darījuma absolūtu spēkā neesību noteic likums, un līdz ar to darījuma spēkā neesība nav atkarīga no līdzēju gribas. Nepastāv šķērslis maksātnespējas procesā apstrīdēt darījumus, kas slēgti ātrāk kā trīs gadus pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas termiņa, pamatojoties uz Civillikuma regulējumu, piemēram, Civillikuma 1415.pantu.
Autors iesaka rosināt diskusiju par faktiskās maksātnespējas noteikšanas dienu (atgriezties pie iepriekšēja regulējuma), no kuras tad attiecīgi tiktu aprēķināts aizdomu periods un līdz ar to nerastos nepieciešamība piemērot Civillikuma noteikumus, lai apstrīdētu kādu darījumu, kā arī ievērojami tiktu samazināta problēma ar aizdomu perioda termiņu noteikšanu.
12. Vērtējot zaudējumu radīšanas kritēriju, pareizs ir vērtējums vai zaudējumi tiek nodarīti kreditoru kopumam, nevis parādniekam. Nolūkā ieviest lielāku skaidrību zaudējumu konstatēšanas priekšnosacījumā, rosinu Maksātnespējas likuma 96.panta pirmās daļas pirmajā un otrajā punktā frāzi *tādējādi parādniekam ir nodarīti zaudējumi* aizstāt ar frāzi *tādējādi kreditoriem ir nodarīti zaudējumi*.
13. Personas subjektīvās attieksmes kritērijs ir viss sarežģītāk konstatējamais kritērijs ko Maksātnespējas likums izvirza, lai atzītu kādu darījumu par spēkā neesošu, jo personas subjektīvo attieksmi gandrīz vienmēr nebūs iespējams konstatēt ar tiešiem pierādījumiem.
14. Nolūkā uzlabot iespējas konstatēt personu subjektīvo attieksmi ierosinu noteikt maksātnespējas administratoram tiesības pieprasīt kādu skaidrojumu no maksātnespējīgā uzņēmuma darījumu parteriem un vienlaikus uzlikt par pienākumu personām uz šādiem pieprasījumiem atbildēt.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra:

1. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007;
2. Autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcija. Civillikuma komentāri Saistību tiesības (1401.p. – 2400.p.). Rīga: Mans Īpašums, 1998. gads.18.lpp.
3. Strupiņš A. Komerclikuma komentāri III, 2003, 112.lpp § 235; Senāta 2013.gada 31.maija spriedums lietā Nr. SKC-164/2013 (C29476110))
4. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006;
5. Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013;
6. Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014;

Periodika:

7. Jauja, H. Tiesu prakse maksātnespējas procesa lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu. Jurista Vārds, 2014.gada 14.oktobris NR. 40 (842). pieejams: <https://juristavards.lv/doc/265400-tiesu-prakse-maksatnespejas-procesa-lietas-par-darijumu-apstridesanu-un-zaudejumu-piedzinu/> [aplūkots: 30.10.2020];
8. Kalniņa, V. Vai maksātnespējas process padara darījumus neapstrīdamus. Jurista Vārds, 09.01.2018 /NR. 2 (1008). pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/271989-vai-maksatnespejas-process-padara-darijumus-neapstridamus/> [aplūkots: 30.10.2020]
9. Daugaviņš A. Neatrisinātas problēmas maksātnespējas procesu norisē. Jurista Vārds, 2015.gada 3.marts Nr.9.;
10. Kaspars Novicāns. Maksātnespējas tiesības. Jurista Vārds, 07.11.2017., Nr. 46 (1000);
11. Kalniņš E. Jēdziena “zaudējumi” izpratnes tālākas attīstīšanas nepieciešamība. Jurista Vārds, 11.07.2017., Nr. 29 (983);
12. Kalniņš, E. Mantas jēdziens civiltiesībās. Juridiskā zinātne Nr.1, 2010.gads;
13. Jauja H. Ieskaita apstrīdēšana juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros. Jurista Vārds, 05.01.2016., Nr. 1 (904);

LR normatīvie akti:

14. Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju un bankrotu. LR likums. Pieņemts LR Augstākajā padomē 03.12.1991. spēkā ar 01.01.1992.; zaudējis spēku ar 12.10.1996. Ziņotājs, 2, 16.01.1992. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]
15. Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātnespēju. LR likums. Pieņemts LR Saeimā 12.09.1996., spēkā ar 12.10.1996.; zaudējis spēku ar 01.01.2008. Latvijas Vēstnesis Nr.165 (650), 02.10.1996. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]

16. Maksātnešpējas likums. LR likums. Pieņemts: 26.07.2010.; spēkā ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis, Nr.124, 06.08.2010. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]
17. Civillikums. LR likums. Pieņemts: 28.01.1937.; spēkā ar 01.03.1993.; "Valdības Vēstnesis", 46, 26.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90220> [aplūkots: 30.10.2020]
18. Maksātnešpējas likums. LR likums. Pieņemts LR Saeimā 01.11.2007.; spēkā ar 01.01.2008.; zaudējis spēku ar 01.11.2010. Latvijas Vēstnesis Nr.188 (3764), 22.11.2007. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 30.10.2020]
19. Grozījumi likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" Izdevējs: Saeima. Pieņemts: 30.10.2014. Stājas spēkā: 29.11.2014. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 228, 15.11.2014;
20. Komerclikums. LR likums. Pieņemts: 13.04.2000.; spēkā ar 01.01.2002.; Latvijas Vēstnesis, Nr.158/160, 04.05.2000. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots: 08.11.2020]
21. Komerčķīlas likums. LR likums. Izdevējs: Saeima. Pieņemts 1998.gada 21.oktobrī. Stājies spēkā 1999.gada 1.martā. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 30.10.2020]
22. Administratīvā procesa likums. LR likums. Saeima. Pieņemts: 25.10.2001. Stājas spēkā: 01.02.2004. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 30.10.2020]

Ārvalstu normatīvais regulējums:

23. Insolvenzordnung [Bankrota kodekss]. Vācijas Republikas likums. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html> [aplūkots 30.10.2020.]
24. Pankrotiseadus [Bankrota likums] 110.pants. Igaunijas Republikas likums. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/511072014018/consolide/current> [aplūkots: 09.12.2020].

Pētījumi:

25. Daniel F. Fritz. Eiropas Parlamenta pētījums. Directorate for Internal Policies, Policy Department: Harmonisation of insolvency law. at EU level: Avoidance actions and rules on contracts. 2011.gads. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT\(2011\)432767_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/432767/IPOL-JURI_NT(2011)432767_EN.pdf). [aplūkots: 01.12.2020]
26. G.McCormack, A.Keay, S.Brown J.Dahlgreen. Eiropas Komisijas pētījums. "Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices" Tender No. JUST/2014/JCOO/PR/CIVI/0075. 2016.gada janvāris. Pieejams:

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/insolvency_study_2016_final_en.pdf

[aplūkots: 17.12.2020]

27. D.Valiante. Eiropas Parlamenta pētījums: “Harmonising insolvency laws in the Euro Area: rationale, stock-taking and challenges. What role for the Eurogroup?”. 2016.gada rudens. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/ECON/home.html> [aplūkots: 01.12.2020]
28. UNCITRAL Legislative Guide Insolvency Law, 2004, Pieejams: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law. [aplūkots: 01.12.2020]
29. Pasaules Banka. “Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes”. 2015.gads. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/the-world-bank-principles-for-effective-insolvency-and-creditor-rights> [aplūkots: 08.11.2020]

Tiesu prakses materiāli:

30. Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu”. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 04.11.2020]
31. Augstākās tiesas Senāta Tiesu prakses apkopojums „Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros”. Pieejams: <http://at.gov.lv/> [aplūkots: 17.10.2020];
32. Rīgas rajona tiesas 2016.gada 16.decembra nolēmums civillietā C33582415.
33. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamentā 2013. gada 21. jūnija lieta Nr. SKC-2020/2013;
34. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr. C04275908, SKC-20/2017;
35. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2009. gada 30. jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0220.;
36. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2012. gada 1. novembra spriedumā lietā Nr.PAC-0309;
37. Augstākās tiesa 2019.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.C04302014, SKC-24/2019;
38. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012. gada 27. decembra spriedums lietā Nr.PAC-1878;
39. Augstākās tiesas 2020.gada 18.jūnija spriedums lietā Nr.C30452817, SKC-52/2020;
40. Ogres rajona tiesas 2015.gada 23.oktobra spriedums lietā Nr.C24149215;
41. Augstākās tiesas Civillietu departamenta paplašinātā sastāvā 2016.gada 7.jūnija spriedumu lietā Nr. SKC-7/2016 (C 39072411);

42. Augstākās tiesas 2019.gada 16.decembra spriedumā lietā Nr. C29358817, SKC-294/2019;
43. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012.gada 17.decembra spriedums lietā Nr.PAC- 0731;
44. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.PAC-1566;
45. Augstākā tiesas Civillietu tiesu palāta 2013. gada 11. februāra spriedums lietā Nr. PAC-0526;
46. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012. gada 1.februāra spriedums Lietā Nr. SKC-10/2012;
47. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 3. jūnija spriedums lietā Nr.SKC-0463;
48. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 11. februāra spriedums lietā Nr.PAC-0263;
49. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 22.novembra spriedums lietā Nr. A420549912, SKA-5/2019
50. Augstākās Tiesas Civillietu palāta 2012. gada 27. marta spriedums lietā Nr.PAC-0083;
51. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2009. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr.PAC-0216;
52. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2012. gada 4. oktobra spriedumā lietā Nr.PAC-1619
53. Augstākās tiesas Civillietu departaments 2014. gada 26.novembra lēmumā lietā Nr. SPC-30/2014
54. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2010. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. PAC-0616

Iestādes sniegtie skaidrojumi:

55. Maksātspējas kontroles dienesta 2019. gada 27. maija vēstule Nr. 1-49n/2019/53;
Pieejams: <https://www.mkd.gov.lv/lv/skaidrojumi-un-atzinas>. [aplūkots: 09.12.2020]